

İSTANBUL'UN İAŞESİNDE TRAKYA BÖLGESİNİN ROLÜ

Prof. Dr. Ahmet Tabakoğlu

Marmara Üniversitesi
İktisat Fakültesi
İktisat Bölümü
atabakoglu@marmara.edu.tr

Yrd. Doç. Dr. Büşra Karataşer¹

Namık Kemal Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
İktisat Bölümü
bkarataşer@nku.edu.tr

ÖZET

Bu makale tarih boyunca İstanbul ve iâşe (beslenme) sorununu ele almaktadır. Osmanlı İmparatorluğunun İstanbul'a verdiği önem sebebiyle başkent İstanbul her zaman ayrıcalıklı bir yere sahip olmuş ve bu durum İstanbul'da yaşayan halkı da payitaht gibi ayrıcalıklı bir hale getirmiştir. İstanbul tarihsel süreç içerisinde kendine iâşe açısından kendine yeterli olmadığından devlet tarafından İstanbul'un İâşesi idari bir görev şeklinde olmuştur. Osmanlı ülkesinde yaşanan savaşlar, siyasi ve ekonomik bunalımlar İstanbul'un zahire sevkiyatını sıkıntıya düşüren unsurlar olmuşlardır. İstanbul'da yaşanan zahire sıkıntısını çözmek amacıyla önlemler alınmıştır. İstanbul'un tahıl ambarı olarak bilinen Trakya bölgesinden zahire sevkiyatı yapılmıştır. Yaşanan kaçakçılık faaliyetleri, siyasi ve ekonomik darboğazlar iâşe sorununu daha büyük bir hale getirmiştir.

Anahtar Kelimeler: İstanbul, İâşe, Zahire, Tekfurdağı

THRACIA'S ROLE IN ISTANBUL'S PROVISIONING

ABSTRACT

This study deals with Istanbul's provisioning (foodstuff) problem throughout history. Istanbul always had a privileged place due to the importance attached to it by the Ottoman Empire, and the inhabitants of the city became as important as the inhabitants of the capital city. Since Istanbul had never been self-sufficient in terms of food throughout history, supplying food for Istanbul had become an administrative duty of the state. The wars, political and economic crises emerged in the Ottoman Empire had been some of the obstacles to city's grain supply. Some measures had been taken to solve these grain shortages. For example, grain supplies from Thracia, also known as Istanbul's granary, were sent to Istanbul. Smuggling activities, political and economic bottlenecks had made the provisioning problem even bigger.

Keywords: Istanbul, Provisioning, Zahire, Tekfurdağı

¹ Sorumlu Yazar.

1. GİRİŞ

İstanbul, bir tarafı haliç diğer tarafı ise Marmara denizi ile sınırlı olan bir yarımadadan oluşmaktadır. Zaman içerisinde İstanbul topografyası değişikliklere uğramıştır. Tarih içerisinde zamanla kıyı şeritlerinde farklı görünümeler oluşmuş, meydana gelen depremler, tabii afetler, toprak tabakasının kalınlaşmasına sebep olmuştur. İstanbul'un kıyı düzeni özellikle yakın tarihlerde önemli değişikliklere uğramış şehrin içindeki arazi özellikleri tümüyle değişmiştir. Batıdan İstanbul'a gelen ve İlkçağda Lykos olarak adlandırılan Bayrampaşa deresi burada bir vadinin ortasında Aksaray'a güneye kıvrılıyor ve buradan da Marmara ya dökülüyordu (Eyice, 2006:13).

İstanbul, liman şehri olarak kurulmuştur. Büyük limanlar sadece önemli ticaret merkezleri olarak değil siyasi bakımdan da büyük öneme sahiptirler. İstanbul'un tarihteki büyük önemi bir bakıma liman kenti olmasından kaynaklanmaktadır. Limanlar ticari faaliyetin önem kazandığı ve ticari fonksiyonların değerleri arasında ön planda olduğu yerlerdir. Şehirler bir liman etrafında inşa edilmektedir ve şehir hayatı bu liman etrafında gelişmektedir. Şehir ve liman birbirini tamamlar şekilde gelişmektedir. İstanbul, Haliç civarındaki eski liman şehri çevrelediğinden İstanbul limanı gelişmemiştir. Salıpaazarı tophane civarında olan dar kıyı şeridinde çok dar olan bir kıyı şeridinde yer almıştır (Göney, 1995:176-177).

Şehir yedi tepeli olarak üç yanı deniz ve bir yanı karaya bağlı şekilde kurulmuştur. Güneyde Marmara denizi kuzeyde galata ile şehrin arasında kalan doğudan Asya'yı Avrupa'dan ayıran Karadeniz boğazını ile çevrilmiştir (İncicyan, 1976:4).

İstanbul, Byzantion ismiyle Boğaza açılan bir koy olan Haliç'in güneyinde küçük bir yarımada üzerinde dış ticaret yapılması amacıyla kurulmuş zamanla da Haliç'in kuzey kesimine ve boğazın her iki kısmına yayılarak genişlemiştir (Tabakoğlu, 2014:99).

Haliç, Sarayburnu ve galata arasından başlayarak batıya doğru uzanan daha sonra kuzey batıya doğru kıvrılarak gelen yay şeklinde bir girinti olduğundan batılılar tarafından Haliç'e altın boynu denilmektedir. Haliç, Alibeyköy ve Kağıthane derelerinin birleşmesiyle oluşan bir akarsu ağızı iken buzul çağı döneminde sular altında kalmasıyla oluşmuştur (Eyice,2006:233).

İstanbul dar anlamda baktığımızda Suriçi'den ibaretken, bugün Fatih ve Eminönü İlçelerini de bulunduran 7 tepeden oluşan bir şehirdir. Osmanlı dönemi İstanbul'un baktığımızda bilad-ı selase (üç belde) Eyüp-Haslar, Galata-Beyoğlu ve Üsküdar –Boğaziçi bölgelerinden oluşmaktadır. Osmanlıda bu üç belde her biri ayrı kadılar tarafından idare edilirdi (Tabakoğlu, 2013:325).

İstanbul gerek coğrafi gerek jeopolitik özellikleri sebebiyle yüzyıllardır bir ticaret merkezi olarak varlığını devam ettirmiştir. Bizans döneminden başlayarak dış ticarete sayesinde şehir zenginleşmiştir. İstanbul bir dış ticaret kenti olarak kurulmuş ve her zaman yabancı tüccarları barındırabilmiştir. Örneğin 18.yy'ın başlarında İsveçli saatçiler İstanbul'da ticaret yaparlardı (Cipolla, 2002:80). İstanbul'un ticaret merkezi olmasının temel nedenlerinden biride lodos ve poyraz estiği dönemlerde bile Haliç'in Akdeniz ve Karadeniz arasındaki en güvenli liman olmasıydı. Derin sulara bile ticaret gemileri karaya yaklaşabilmesi sebebiyle İstanbul'un ticaretinin gelişmesinde önemli katkılar sağlamıştır (Mantran, 1986:6).

2. İAŞE

İaşe, yaşatma geçindirme ve besleme anlamlarına gelmektedir. Osmanlıda şehir ekonomisi bağlamında baktığımızda ise iaşe konusu tüm ülkeler ve şehirler için önemli olmakla birlikte Osmanlı devleti için İstanbul her zaman ayrıcalıklı bir konumda sahip

olmuştur. Bunun sebebi ise İstanbul'un hem başkent olması hem de kalabalık bir nüfusa sahip olması İstanbul'u ve iaşesi ayrıcalıklı bir hale getiriyordu. Bunun yanında İstanbul'da siyasette aktif olan grupların mevcudiyeti sebebiyle şehrin iaşesi ayrı bir anlam ifade ediyordu (Uzun, 2005:211). İaşe konusunda önemli bir diğer konu ise sefere çıkan ordunun ihtiyaçlarının da iaşe yoluyla karşılanmasıydı. İaşe işleri sadece halkın temel ihtiyaç maddelerini karşılamakla değil aynı zamanda üretim açısından da önemliydi. İaşe işlemleriyle birlikte şehre gelen temel ihtiyaç maddeleri esnaf tarafından hammadde olarak kullanılıyordu (Uzun, 2005:212). Osmanlı iaşeye verilen önemi anlayabilmek için Osmanlı'nın iktisadi dünya görüşünün temel ilkelerinden olan iaşe ilkesinin anlaşılması gerekir. İaşe ilkesi iktisadi faaliyetlere tüketici açısından değerlendirilmektedir. İktisadi faaliyetin amacı insanların ihtiyacını karşılamak önceliklidir. Bu amaçla mal ve hizmetler mümkün olduğu kadar çok sayıda ve herkesin alabileceği kadar ucuz olmalıdır. Piyasada mal arzının yüksek seviyede tutulması iaşe ilkesinin en temel amaçları arasındaydı (Genç, 2000:49).

2.1. Bizans Dönemi İstanbul İaşesi

Bizans dönemi İstanbul'un iaşesi, Roma geleneği takip edilerek takip edilerek devlet denetimi altında sağlanıyordu. Başkent İstanbul'un ihtiyacı I. Constantinus'tan başlayarak itibaren tüm imparatorlar tarafından siyasi ve idari olarak öncelikli bir hal almıştır. İstanbul gıda üretimi kendine yeterli olmaması sebebiyle iaşe ihtiyacı kırsal yörelerden sağlanıyordu. Ancak bu uygulama zaman içerisinde başkent İstanbul'un ihtiyaçları için eyalet ihtiyaçlarının ikinci plana atılmasına sebep olmuş dolayısıyla bu durum eyalet ve başkent arasında problemlere yol açmıştır. Bu sitem ayrıca merkezi idarenin kuvvetli olduğu dönemlerde iaşe işlerinin düzgün yürütülmesine zayıf olan dönemlerde ise ciddi sıkıntılar yaşanmasına sebep olmuştur. İstanbul'un iaşesiyle ilgili bilinen ilk uygulamalar I. Constantinus'a aittir. Nüfus artışını teşvik amacıyla İstanbul halkına bedava veya düşük fiyatla ekmek dağılmıştır. Bu amaçla mısır 'dan günde 80.000 kişiye yetecek kadar gıda maddesi sağlanmıştı. Mısır başkent'in tahıl ambarı olma görevini 4.yy'dan 7.yy'a kadar sürdürmüştür (Necipoglu, 1994:116).

İstanbul'da iaşe işleri harbi umumiye gelinceye kadar yeterli derecede meşgul etmiş bir konudur. İaşe işlerinin önemine binaen bir Zahire Nezareti kurulması Sultan Selim Han dönemine kadar uzanmaktadır. Daha önceleri arpa emaneti olarak bilinen kurum Sultan Selim zamanında Zahire Nezareti olarak varlığını korumuştur. İaşe işlerinin bakanlık adıyla yürütülmesi iaşe konusuna ne derece önem verildiğini göstermektedir (Ergin,1995:769).

6.yüzyıldan itibaren Bizans imparatorluğunun birçok cephede baskıya uğramasıyla varlığı tehdit altına girdi. Bir yandan Bulgar tehditleri diğer yandan doğudan gelen tehditler sebebiyle ülke başkenti tehdit altında kaldı. Hreraklios döneminde Sasani Kralı II. Hüsrev 612-614 yılları arasında Suriye'yi ve Filistin'i aldı ve sonrasında sıra başkent'in tahıl ambarı olan Mısır'a gelmişti. Sasaniler tarafından Mısır'ın alınmasıyla birlikte başkent'in iaşesi temin edilemedi (Mantran, 2001:65).

2.2. Osmanlı Dönemi İstanbul'un İaşesi

İstanbul'un iaşesi temin etmek Osmanlı devletinin en önemli konularından biri olmuştur. İstanbul'un iaşe ihtiyacını karşılamak amacıyla tarih boyunca önlemler alınmıştır. Osmanlı hükümeti başlangıcından itibaren hâkimiyet kurduğu topraklarda idari, mali ve ekonomik açıdan merkezi bir denetim altında bulunuyordu. Bu yapı sayesinde İstanbul'un barındırdığı geniş askeri ve bürokratik kadrolar İstanbul bünyesinde toplanmış bulunuyordu. Bunun yanında İstanbul'un coğrafi konumu sebebiyle de İstanbul şehri önemli bir hale getirmişti (Güran, 1988:245).

Merkezi yönetimin iktisadi politikası sebebiyle İstanbul ayrı bir önem sahipti. İstanbul bütün üretim bölgelerinin üretim fazlalarının akması gereken bir alan olarak görülüyordu. Bu sayede İstanbul üretimin ve ticaretin her daim canlı olduğu bir şehir olmasına vesile olmuştur (Güran, 1988:246).

İstanbul gerek ticari yapısı gerekse bürokratik ve siyasileri bünyesinde barındırması, payitahtın burada olması sebebiyle iâşesi merkezi yönetim tarafından temin ediliyordu. Kanuni devrine baktığımızda İstanbul'a gerekli buğday, et, erzak Rumeli şehirleri ve Marmara sahillerinden gelirken Karadeniz kıyısından pirinç, Mısır'dan mercimek, Kefe'den yağ getiriliyordu. Tekfurdağı Rodosçuk limanı ise İstanbul'un iâşesini için önemli iskelelerden biriydi (Gökbilgin,1977:100).

16.yy'dan itibaren ise, İstanbul Avrupa'nın en büyük şehri haline gelmişti. Bunun temel sebebi nüfusun artması şehirleşmeye şehirleşmede ticaretin gelişmesine sebep olmuştu. Şehrin iâşesinin devlet işlerinden biri haline gelmesi de İstanbul'u büyük şehirlerden biri haline getirmişti. İstanbul nüfusunun geçimi önemli ölçüde deniz ulaşımına bağlıydı. Gıda maddeleri dışında odun, tahta demir gibi maddelerde ancak deniz yoluyla temin ediliyordu. İstanbul konumu itibarıyla Karadeniz ve Akdeniz arasında bir liman şehri olması sebebiyle şehir gelişmiş ve bu gelişmede nüfus artışıyla sonuçlanmıştır. Nüfustaki bu artış şehirde gıda maddelerinin yetmemesine ve açlığa sebep olmuştu. Şehrin nüfus artışı dolayısıyla açlığı önlemek amacıyla dönem dönem çeşitli önlemler alınmıştır. İstanbul'a gıda maddeleri ve temin yerlerine bakacak olursak buğday ve un Kırım, Ukrayna, Dobruca ve Mısır'dan, tuz Kırım, Ahyolu, Transilvanya'dan, koyun Akkerman-kili, sığır ve pastırma Bucak, Moldovya, ve Varna'dan, yaş meyve Marmara bölgesinden getiriliyordu. İstanbul limanına gelen erzaklar Bahçekapı ile Unkapı arasında en yoğun şekilde galata tarafında ise Yağkapısı ile Balıkpazarı arasında bulunuyordu (İnalcık,1994:117). Devlet ülkenin iâşe teminini sağlamak için ülkenin her yerinden yiyecek maddelerini getirmek için taşıma faaliyetleri, eşyaların pazarlanması fiyatlarının kontrolü konusunda ihtikarı önlemek amacıyla örgütler oluşturulmuş ve denetim altına almıştı. Şehrin iâşesini temin için iâşe organizasyonu emanetler, ambarlar, divanhaneler ve çarşılar şeklinde örgütlenmişti (İnalcık,1994, s.118). Osmanlı devletinin iâşe sisteminde zahire hazinesi III. Selim zamanında kurulmuştur. Bu hazine devlet merkez maliye örgütünün bir kurumu olarak varlığını Tanzimat'a kadar sürdürmüştür. Zahire Nezaretinin kurulma amacı İstanbul'un iâşe un ve ekmek sorununa bir çözüm getirebilmek amacıyla kurulmuştu. Şehirde zaman zaman kıtlıklar ortaya çıkıyor üretimden tüketime kadar iâşe zinciri üzerinde düzenlemeler yapıyordu. Zahire hazinesi kurulana kadar İstanbul'da bir türlü çözümlenemeyen ekmek sorunu vardı. Şehre bir süredir yeterli miktarda tahıl gelmiyordu. Gelen tahıl ise, ekmek yapımı için halka yetmiyor ve ekmek yapımında kullanılacak niteliklere haiz değildi. Tüketiciyi korumaya yönelik uygulamalar ise üreticiyi ve tüketiciyi gücendiriyor serbest fiyatlar ise halkı memnun etmiyordu. Zahire hazinesi kuruluş amacı bu sorunların çözümüne yönelikti (Cezar, 1978:133).

2.3.Osmanlı Yenileşme Döneminde İstanbul'un İâşesi

Yenileşme döneminde de İstanbul'un iâşesi kentin gıda maddelerinin sağlanması güvence altına alınmıştı. Öncelikle büyük ölçüde balkan vilayetlerinden buğday ve et sevkiyatı yapıyordu. İstanbul'da tarih boyunca buğday temininde ciddi sıkıntılar yaşanıyordu. Babıali tarafından buğday sıkıntısını gidermek amacıyla Zahire Nezareti ile şehrin iâşesini sağlamak amacıyla büyük ambarlar kurularak depolama alanları genişletilmeye çalışılıyordu. Bununla birlikte merkezi güçlerin zayıflaması özel kesimin milli ekonomi içindeki payının devlet aleyhine genişlemesine sebep olmuştu (Tabakoğlu, 2014:130).

18.yy'ın ikinci yarısıyla birlikte limanda donanmaya ve orduya ayrılmış bölümler 18.yüzyılın ikinci yarısından itibaren bazı yenilikler getirilirken Osmanlı Rus savaşları

sonucunda toprak kayıpları ve mali sorunlar sebebiyle imparatorluk ekonomisi kötüleşmişti. İstanbul'da sıklıkla görülen tahıl temininde yaşanan sıkıntılar yeni önlemler alınarak çözülmeye çalışıldı. 1798-1799'lu yıllarda Paşalimanında çeşitli ambarlar kurularak yeni değirmenlerin inşasıyla birlikte başka ambarlar kuruldu (Wiener, 1998:90).

İstanbul'un iaşesini sağlamak amacıyla emanetler, ambarlar ve divanhaneler halinde örgütlenmiş bulunuyordu. Padişah tarafından yetkili bir emin belirlenerek iaşe maddelerinin teminini sağlamak, vergi ve dağıtım işlerini düzenlemekten sorumluydu. İstanbul'a gelen erzakın dağıtımı için çeşitli iskeleler belirlenmiş ve denetim altına alınmıştı. İstanbul'da şehir içi ulaşımın kolay olmaması sebebiyle belirli günlerde belirli semtlerde pazarlar kurulmaktaydı. Şehrin iaşesinde yeri büyük olan buğday arpa bakliyat ise Galle pazarı verilen bir yerde satılmaktaydı (Camgöz, 2010:20). İstanbul kadısı buğday ve et gibi iaşe maddelerin, fiyatlarını listeler halinde saptar ve belirlenen fiyatlar üzerinden de satışının uygun şekilde yapılıp yapılmadığı da muhtesip tarafından kontrol edilirdi (Ortaylı, 2001:73).

3.OSMANLI İSTANBULUNDA HUBUBAT TEMİNİ MESELESİ

İstanbul'un iaşesinde hububat temini çok önemli bir yere sahiptir. Osmanlı imparatorluğu varlığının en dönemlerde bile padişahlar, vezirler ve bütün taşrada çalışan memurlar ordunun iaşesi ve şehrin iaşesinde meydana gelen kıtlıklarla mücadele etmişlerdir. Fiyatların yükselmesini engellemek amacıyla önlemler alınmıştır. Meydana gelen kıtlıkları önlemek amacıyla büyük istihlak merkezleri kurulmuştu ancak buna rağmen İstanbul'un günlük ekmeğini temin edebilmek amacıyla büyük gayretler sarf ediliyordu. Geniş istihlak bölgelerine sahip olan Osmanlı imparatorluğunda hububat meselesinin çözümü için hükümetin merkez ve taşra teşkilatı içinde hububat belirli yerlerde nakledilir, spekülasyona engel olunmaya çalışılır fiyatları uygun bir seviyede tutmaya çalışılır istikrarsız olan hububat piyasası devlet müdahalesiyle kontrol altına alınıyordu (Güçer,1964:1-3). İstanbul nüfus yoğunluğunun yüksek olması, hububat üretiminin tüketime yetmemesi sebebiyle İstanbul'a ucuz ve sürekli bir hububat temini gerçekleştirilmeye çalışılmıştır bu amaçla zahire tedarik bölgeleri tarih içinde dönem dönem değişiklik göstermiştir (Camgöz, 2010:62).

Zahire konusunun tarih boyunca İstanbul için sorun olmasının çeşitli sebepleri vardır. Bu sebeplerin başında coğrafi şartların olumsuzluğu gelmektedir. Osmanlı ülkesi dahilinde ekilebilir alanların darlığı ve toprakların verimsiz olması zahire üretimini olumsuz şekilde etkilemiştir. Bunun yanında iklim ve kuraklıklar da üretimi olumsuz şekilde etkilemiştir. Akdeniz ikliminin ziraat için doğurduğu en büyük sıkıntı yağışların mevsimlere göre orantısız şekilde yağmasıdır. İklim etkeni dışında hayvan yetiştirme de hububat ziraatını tehdit ettiği görülmektedir. Özellikle 16 ve 17. yüzyıllarda bütün Akdeniz memleketlerinde hayvan yetiştirme iktisadi faaliyetlerin önemli bir bölümünü kaplıyordu. Büyük sürülerin bir meradan başka bir meraya geçmeleri ve yaylaktan kışlığa yürüyüşleri sırasında ekilmiş sahaların zarar görmeleri sebebiyle ekili alanlar tahrip oluyordu. Coğrafi ve iktisadi faaliyetlerin yanında siyasi şartlarda üretimi olumsuz şekilde etkilemiştir. 16. Asrın sonlarında başlayıp 17.yy'ın ilk çeyreğine kadar Karayazıcı, Canbulat ve Kalenderoğlu idaresinde celali isyanları olmuştu. Bu isyanlar sonrasında eşkiyalık ve haydutluk faaliyetleri de sebebiyle köylüler büyük sıkıntılar çekmiştir. Ambarları yıkılmış at ve katırları telef edilmiş buğday ve arpaları zahireleri alınıyordu. Can korkusu sebebiyle köylülerin bir kısmı eşkiya ile birleşiyordu. Bunların yanın nakliyatta da problemler yaşanıyor (Güçer,1964:3-19).

3.1. İstanbul Zahire Tedarik Bölgeleri

İstanbul zahire temini hususu tarihsel süreçler içerisinde bölgeler itibariyle değişikliklere uğramıştır. İstanbul'a ucuz ve kesintisiz bir şekilde mal getirilmesi merkezi gücün en önemli görevlerinden biriydi. Devlet Osmanlı ülkesi dahilindeki bütün hububat fazlasını İstanbul'a yönlendirecek bir sistem oluşturmuştu. Bu bölgelerde ihraç iskeleleri

kurulmuş ve bu bölgelere her sene mübaşirler göndererek hububat temini konusunu denetim altında tutmuştur (Güçer, 1952:414).

İstanbul'un zahire tedarik bölgeleri klasik dönem, zahire nezareti dönemi tedarik bölgeleri ve 1845-1880 tarihleri arasında zahire tedarik bölgeleri olmak üzere üç bölüme ayrılmıştır.

Klasik dönemde zahire tedarik bölgelerine baktığımızda dönemin mevcut koşullarını anlayabilmemiz için nüfus da önemli etkenlerden biridir. İstanbul'un fethi sonrasında Fatih Sultan Mehmed tarafından şehrin fethin hemen akabinde şehri nüfuslandırmak en önemli konuydu. Bu amaçla sürgün yöntemi kullanılarak Sırbistan ve Mora savaşlarında tutsak alınanlar İstanbul'a yerleştirildi. Bunun amacı İstanbul'u nüfuslandırmaktı (Tabakoğlu, 2014:124). Padişah tarafından Sırp, Bulgar, Macar ve Bulgar ülkelerinden halk buraya yerleştirildi. Buralara yerleştirmelerinin sebebi İstanbul civarı verimli tarlaları getirilen nüfusa ekirmek ve İstanbul'un hububat sıkıntısının giderilmesini sağlamaktı (Kritovulos, 1967:142).

Bu bölgelere yerleştirilen halkın nakdi birtakım mükellefiyetlerinin yanında buğday, arpa, yulaf, burçak, kapluca, mercimek, darı, bakla, nohut, çavdar ve keten tohumu gibi ürünlerden de aynı vergileri bulunuyordu (Barkan, 1939:46). Bu sayede şehrin yakın çevresinde üretim yapılacak ve İstanbul'un zahire temininde en büyük sıkıntılardan olan nakliye sıkıntısı çözülmüş oluyordu. İstanbul ihtisap kanunnamesine göre un ve ekmek fiyatlarını tespit etmek için vazedilen usulde üç önemli tedarik bölgesi bulunmaktadır. Tekfurdağı, Ahyolu ve Selaniktir (Barkan, 1942:330). Kanuni Sultan Süleyman kanunnamesine göre Gelibolu sancağında bağlı Tekfurdağı, Silistre sancağına bağlı bulunan Ahyolu Kazası ve Paşa sancağına bağlı Selanik kazaları sahip oldukları iskeleler aracılığıyla İstanbul'a uygun fiyatla zahire göndermekteydiler (Çakar,2002:268).

Klasik dönemde İstanbul'un tahıl kaynaklarını şu şekilde özetleyebiliriz. Trakya ovalarından gelen tahıl Tekirdağ limanından ülke geneline dağılırken, Tuna havzasındaki tahıllar İbrail, İsakçı ve Consta limanlarından çıkış yapardı, Bulgar mahsulü tahıl kaynakları ise Burgaz limanından çıkış yapardı. Dobruca-Don kuşağındaki hububat ise kili, Akkerman, Azak ve Kefe'den çıkış yaparken, Teselya ovasından gelen hububat ise Volos iskelesinden çıkarken Batı Anadolu'daki hububat Foçalar ve İzmir'den mısırdan gelen hububat ise Dimyat ve İskenderiye'den çıkardı (İnalçık, 2004:228).

Zahire nezareti döneminde tedarik bölgelerine baktığımızda ise, zahire nezaretinin bu konuda belirleyici, yönlendirici bir rolü olmuştur. Zahire nezareti 1793 yılında kurulmuştur. Ülkenin iaşesini sağlamak amacıyla gerekli olan hububat teminini sağlamak amacıyla da zahire Hazinesi 1795 yılında tahsis edilmiştir (Cezar, 1978:134). 18. yüzyıl sonlarında iaşe sıkıntısı sürekli hale gelmiş ve bu sorunu çözebilmek amacıyla da zahire nezareti tahsis edilmiştir. Zahire nezaretinin amacı kapan tüccarlarının çalışmalarını düzenleyerek tüccarların üretim bölgelerine ucuz ve bol bir şekilde zahire bulmalarını yardımcı olmak, zahire nakliyatının kolaylaştırılması için ihtikarla ve kaçakçılıkla mücadele ederek İstanbul'a zahire sevk etmektir. Zahire nezareti zahirenin bir yerden bir yere kapan tüccarı tarafından taşınmasında olan bir takım formaliteleri hafifletme yoluna gitmişti. Fiyatların karşılıklı pazarlıkla tespiti sırasında hakem rolü oynuyor böylece üretimin aşırı fiyat isteklerini önlemiş oluyordu (Güran, 1988:100). Zahire Nezaretinin görevlerine baktığımızda, nezaretin iaşe işlerini düzenlemek amacıyla nasıl genel ve merkeziyetçi bir uygulamayla iaşe sorununun çözülmeye çalışıldığını görüyoruz. Zahire nezaretinin 25 Ekim 1793 tarihli talimnamesine göre Zahire Nezareti şu görevleri üstlenmişti (Cezar, 1978:143-144). Kapanın ve diğer tüccarların zahire teminine kolaylık sağlamak, zahire işlerini kontrol etmek, Eflak, Boğdan, Tuna ve Karadeniz sahillerinden ve gerektiğinde Akdeniz'den önemli miktarlarda zahire temin ederek depolarda en az 2 milyon kile zahire olmasını temin etmek, Zahire satın alımları

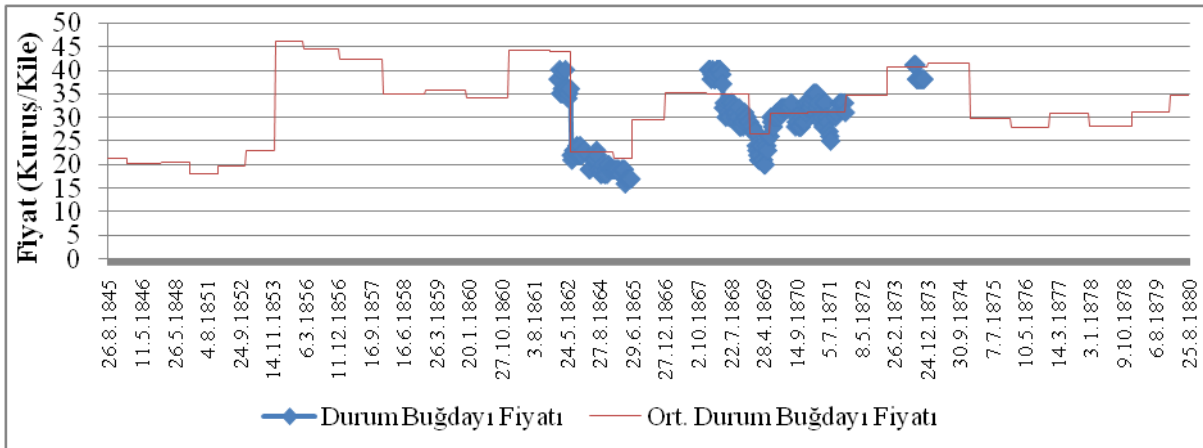
İSTANBUL'UN İAŞESİNDE TRAKYA BÖLGESİNİN ROLÜ

için ne miktarda meblağ ayrıldığını bu miktarlardan ne kadar harcama yapıldığını ve ne kadar meblağ ilave edilmesi gerektiğini belirlemek, İstanbul'un zahire temininin tamamen karşılanması için gerekli önlemleri almak ve kaçakçılık faaliyetlerini önlemektir.

Zahire nezareti tarafından İstanbul fırınlarına dağıtılan Karadeniz menşeli buğdayların getirildikleri bölgeler 1795-1835 tarihleri arasında Rusya, Anadolu, Rumeli bölgeleridir. (Güran, 1988:32). Karadeniz ve Akdeniz bölgesi buğdaylarına baktığımızda ise yine aynı dönemde eşit miktarda geldiğini görüyoruz. 1800-1805 yıllarına baktığımızda ise Karadeniz bölgesi buğdayının Akdeniz'e göre daha fazla olduğunu görüyoruz (Güran, 1988:33). 1845-1880 yılları arasında zahire tedarik bölgelerine baktığımızda ise, Anadolu'dan, Azak'tan, Balçık'tan, Besarabya'dan, Burgaz'dan, Edirne' Den, İsmail 'den, Kalas'tan, Kırım'dan, Köstence'den, Maçın'den, Mısır'dan, Odesa'dan, İstanbul'dan, Rodoscuk'tan buğday temin edilmiştir (Camgöz, 2010:64-112).

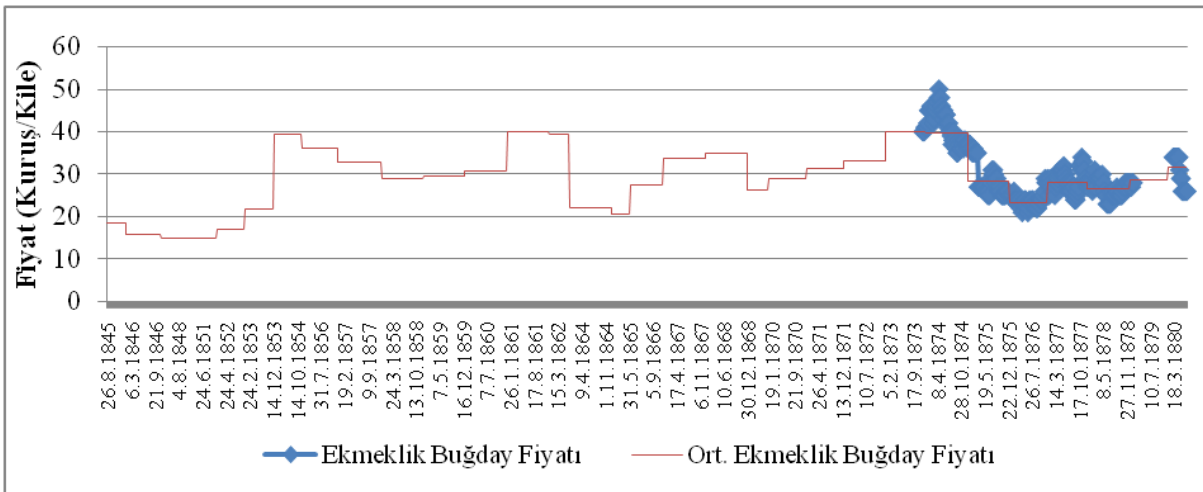
Rodoscuk'tan İstanbul'a 1862-1873 yılları arasında 1866-1877 hariç tutulduğunda düzenli bir şekilde durum buğdayı sevkiyatı yapılmıştır. 1864- 1865 yılları arasında Rodoscuk menşeli durum buğdayı İstanbul'daki fiyatların altında bulunuyordu. 1873-1880 yılları arası ise, İstanbul'a Rodoscuk'tan düzenli buğday sevkiyatı yapılmıştır (Camgöz,2010:112).

Şekil 1: Rodoscuk Menşeli Durum Buğdayı Sevkiyatının Yıllara Göre Dağılımı 1845-1880

Kaynak: Camgöz, 2010:112

Şekil 2: Rodoscuk Menşeli Buğday Sevkiyatının Yıllara Göre Dağılımı 1845-1880

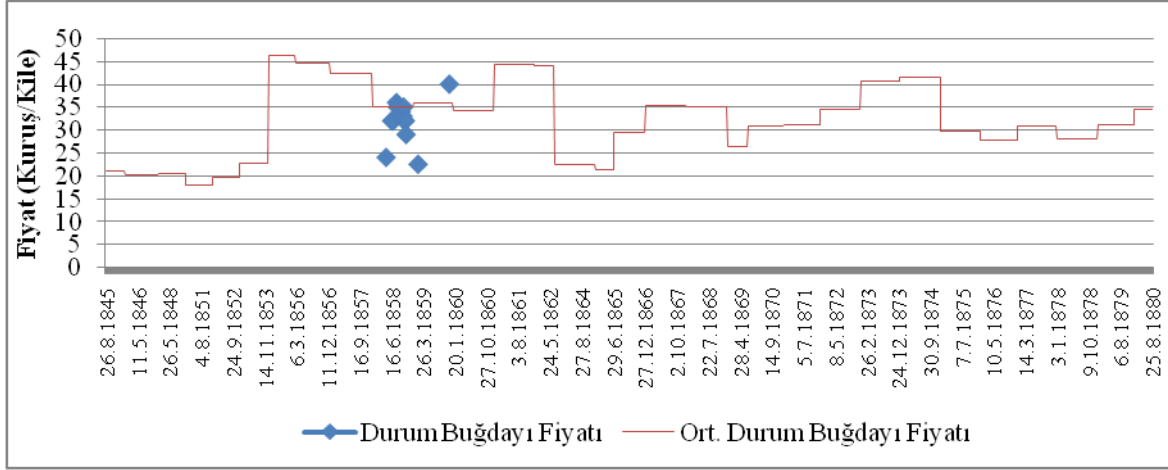

Kaynak: Camgöz, 2010:112.

Rodoscuk menşeli buğday sevkiyatına yıllara göre dağılımına baktığımızda ise 1845-1846 yılları arasında düzenli olmayıp 1848-1880 yılları arasında düzenli bir şekilde dağıtım gerçekleştiğini görüyoruz.

İstanbul'a Rodoscuk dışında Enez'den de durum buğdayı sevkiyatı yapılmıştır. Enez, 16.yüzyıldan itibaren Edirne'nin limanı durumundadır. Meriç Vadisi ve Trakya ovalarının ürünleri Enez limanı üzerinden ihraç ediliyordu. Enez'den İstanbul'a düzenli bir sevkiyat yapılmamış olmakla birlikte 1858-1859 tarihleri arasında durum buğdayı sevk edilmiştir.

Şekil 3:Enez Menşeli Durum Buğdayı Sevkiyatının Yıllara Göre Dağılımı

Kaynak: Camgöz, 2010:87

İstanbul'a Osmanlı toprakları dahilinde birçok bölgeden çeşitli gıda ve diğer maddelerin gönderildiğini ve bunun Osmanlı ülkesi için bir ilke haline geldiğini görüyoruz. 1845-1880 yılları arasında incelediğimizde belirli dönemlerde buğday sevkiyatı düzenliken belirli dönemlerde düzensizleşmiş hatta mahalli ihtiyacı karşılayamadığı için gönderilememiştir. Bunların sebeplerine baktığımızda İstanbul'da cari olarak tahıl, ekmek fiyatlarında meydana gelen artışın sebeplerine baktığımızda yaşanan savaşların ekili alanları ekilemez hale getirmesi, İstanbul'un nüfusunun artması savaşlar sebebiyle yaklaşık 400.000 askerin savaş sürecinde ülkede yaşaması, siyasi ve ekonomik sebepler etkilemiştir (Camgöz, 2010:4-5).

3.2. İstanbul'un İaşe Temininde Yaşanan Sıkıntılar

İstanbul'un iaşe temini İstanbul dahilindeki yerlerden yapılmaması sebebiyle tarihsel süreç içerisinde yaşanan yangın, kuraklık, kıtlık gibi olaylar İstanbul'un iaşe temininin aksamasına sebep olmuştur. İstanbul'un iaşe temininde yaşanan sıkıntılar sadece hububat temini gibi sıkıntılara sebep olmamış bunun yanında fiyat yükselmeleri kaçakçılık gibi olaylara da yol açtığından merkezi hükümeti sıkıntıya sokmuştur.

İstanbul 1621 yılında çok sert bir kış geçirmişti. Kışın sertliği sebebiyle deniz donmuştu. Denizin ortasında bir küçük dere kadar yer açık kalmıştı. Sarayburnu Üsküdar arası bütünüyle buz olmuş dolayısıyla gemi ulaşımı sağlanamadığından yetmiş dirhem ekmek bir akçaya ve etin okkası onbeşe satılmıştır. Buzlar çözülüp gemiler gelene kadar fiyat artışı devam etmiştir (Gökay, 1982:85).

Yaşanan kıtlıklar sebebiyle de Osmanlı İstanbul'u büyük sıkıntılar yaşamıştır. Kıtlıklar doğal şartlara bağlı olarak ne zaman olacağı belli olmaması sebebiyle aynı zamanda afet olarak değerlendirilmiştir. Sel, yangın, kuraklık, deprem, salgın hastalık aşırı soğuk ve sıcaklar hep kıtlıkla sonuçlanmıştır. Osmanlı devletinde kıtlık çeşitli sebeplerle meydana gelmiştir. 1560-1845 yılları arasında Osmanlı ülkesi dahilinde kıtlık yaşanmıştır. Kıtlık olaylarının genel olarak sebebine bakıldığında siyasi olaylar, kuraklık, ekilebilir alan darlığı,

koyun sevkiyatının gecikmesi, usulsüz olarak dışarıya erzak satılması, şiddet kar yağışı gibi sebeplerle gerçekleşmiştir (Kılıç,2002:718-722).

İstanbul'un iاشة teminini engelleyen etkenlerden biri de yangınlardır. Bizans döneminde pek çok yangın olmuştur. Bu yangınlardan en şiddetlisi imparator İüstinianos ve özellikle Büyük Leon zamanında olmuştur. Bu yangında şehrin iki sahil arasında boydan boya yanmıştır. Yine Osmanlı dönemine baktığımızda ise, 1615-1694 seneleri arasında İstanbul şehri içinde 62den fazla yangın olmuştur. Yine 1778- 1795 seneleri arasında da 27 büyük yangın olmuştur (İncicyan,1976:83-84).

Yine İstanbul'da şiddetli ve hafif olmak üzere zelzeleler de olmuştur. Bu depremlerde İstanbul İaşe teminini sıkıntıya sokmuştur. 1185 senesinde meydana gelen depremde şehir suru, kapılar ve birçok binalar yıkılmış, 1199 senesindeki depremde toprak yarılmış, 1507 senesinde 40 gün devam eden bir zelzele olmuş deniz kabarmış ve birçok insan boğularak ölmüştür. 1509, 1510, 1512, 1514 senelerinde çok şiddetli depremler olmuştur (İncicyan, 1976:83-84).

18. Yüzyılda imparatorluğun fiilen büyük kentlerde çok büyük doğal afetler yaşandı. Doğal afetlerin yanında salgın hastalıklarda iاشة teminini olumsuz yönde etkilemişti. İstanbul ile kahire arasında 1719-1720 yılları arasında salgın hastalık alışverişı oluyordu. 1719 ve 1770'te İstanbul'u 150.000'e yakın insan salgın hastalıklar yüzünden ölmüştü. 1786 yılında kent nüfusunun üçte biri hayatını yitirmişti. İaşe sıkıntısının en fazla yaşandığı kentler liman ve kervanların bağlantı noktaları özellikle Halep ve İzmir'di. İzmir 18.yy boyunca salgın hastalık çekmiş, limanlara gemiler uğramamış açlık kıtlık görülmüş.Yaşanan bütün bu sıkıntılara rağmen devletçi rejim sayesinde gerçek bir kıtlık yaşanması önlenmiş oldu (İnalıcık vd., 2004:774-775).

3.3. İstanbul'un İaşesinin Temininde Şehirler

İstanbul iاشة ihtiyacı şehir tarafından karşılanamadığından çevredeki illerden ülke dahilindeki diğer vilayet ve şehirlerden temin ediliyordu. Merkezi idare tarafından iاشة işleri tanzimi bu şekilde yapılıyordu.

İstanbul'un iاشة temin zihniyetini anlamak için Osmanlı iktisadi sistemini anlamaktan geçer. Osmanlı iktisadi sistemi Osmanlı hayat tarzıyla yakından ilgilidir. Hayat tarzı da toplumsal zihniyetle ilgilidir. Osmanlı düşünce yağısının oluşmasında İslam çerçevesi de çok etkili olmuştur. Türklerin Müslüman oluşları İslam ilkelerinin eski geleneklerle çatışma problemini getirmiştir. Eski Türk iktisadi ve sosyal geleneklerinden bir tanesi de halkın refahının sağlanmasıdır. Devletin varlık sebebi halka hizmettir. Osmanlı iktisadi yapısında sitem adalet idealini çıkış noktası olarak alır. Adaletin bir başka önü de sosyal refahtır. Devlet aldığı iktisadi kararlara gerekçe olarak sosyal refahın sağlanmasını göstermektedir. Osmanlı kültür ve iktisat sistemi talep yönlü değil arz yönlüdür. Klasik Osmanlı zihniyetine göre insan alıcı olmaktan önce verici olmalıdır. Ekonomi insan içindir, insan ekonomi için değildir (Tabakoğlu, 2005:139-143).

İstanbul'un iاشة ihtiyacının önemli bir bölümü Batı Anadolu'dan getirtiliyordu. 16.yy'ın ikinci yarısından itibaren baktığımızda İstanbul iاشة bakımından dışarıdan desteğe muhtaç bir metropol durumundaydı. 16.yy'ın ikinci yarısından 17. yy'ın başına kadar İstanbul'un iaşesinde Batı Anadolu'nun mahsul elde edilen bölgeleri menderes nehirleri ile Gediz nehri aydın, menteşe sancakları önemli bir yer kaplamaktadır. Bu bölgelerde ekili toprakların büyük kısmı hububat ziraatine açılmıştır. İstanbul'un iaşesinin sıkıntılı olduğu dönemlerde bu bölgelerden sık sık hububat temin edilmiştir. Devlet tarafından bu bölgelerdeki hububat ticareti teşvik ve kontrol edilmekteydi. Zahire sıkıntısı çeken bölgelerden talepte bulunulmuyordu. 1575-1578 tarihleri arasında zahire almak üzere çeşitli bölgelere giden gemi

sahiplerine izin hükümleri verilirdi. İzinli gemi sayısı 30'u buluyordu. 157-1576 yıllarında İstanbul'da büyük hububat sıkıntıları yaşanmış Manisa aydın ve menteşe yöresinden hububat istekleri oldukça artmıştır. 1575 senesinde nitekim aydın Saruhan menteşeden İstanbul zahiresi için buğday ve arpadan başka yulaf, nohut, darıda isteniyordu. Devlet gönderilecek olan buğdayın da kalitesine dikkat ediyor, karışık kokulu, taşlı-tozlu buğdayın satın alınmamasını istiyordu. Aydın menteşe Saruhan bölgesinden İstanbul'a kuru meyve ve yemiş gönderiliyordu. Bu meyvelerden iyi olanlar kurutulularak İstanbul'a sevk ediliyor saray kileri içinde bu meyvelerden düzenli sevkiyat yapıyordu (Emecen, 1989:197-206).

Osmanlı İstanbul'unun iaşesinde Trabzon limanının önemi büyüktür. Trabzon ve çevresi tarım ve sanayi üretiminde yüzyıllar boyunca coğrafi şartları sebebiyle yeterli olamamıştır. Ancak Trabzon limanı İstanbul, Anadolu, balkan eyaletleri ve kırım açısından Trabzon limanını kullanan yerli ve yabancı tüccarların ekonomik faaliyetleri sebebiyle büyük önem kazanmıştır (Aygün, 2005:6).

İstanbul'un iaşesinde Bursa'nın da önemli bir rolü bulunmaktadır. Bursa İstanbul'a deniz yolu ile ulaşılabilen yakın bir kent olması ve İstanbul gibi dev bir kentin ihtiyacını karşılayabilecek konumdaydı. Osmanlı devleti tarihin her aşamasında Bursa'nın üretim kaynaklarından yararlanmış ve şehirde yaşayan halkın merkeze karşı yükümlülükleri ağır olmuştur. Osmanlı döneminde Bursa halkı şehre yakın olan deniz kenarlarında bulunan iskeleler vasıtasıyla ürünlerini İstanbul'a göndermekteydi. Karayolu taşımacılığı gerek uzun olması gerekse maliyeti arttırması sebebiyle tercih edilmiyordu. Bozburun'dan Mihaliç'e kadar olan iskeleler Armutlu, Fıstıklı, Kapaklı, Karacaali, Büyük ve Küçük Kumla, Gemlik, Kurşunlu, Altıntaş, Mudanya, Tirilye ve Mihaliçtir. Bu iskeleler içinde en işlek olanı Mudanya'dır. Bursa'dan İstanbul'a gönderilecek olan mallar deve, at ve katır gibi yük hayvanlarıyla Mudanya'ya getiriliyordu (Çiftçi, 2004:154-160). Mudanya'dan İstanbul'a giden gemilerin önemli bir bölümü Haliç'e yanaşıyordu (Mantran 1986:88). Bursa'dan İstanbul'a gönderilen iâşe ürünlerine baktığımızda ise hububat, sebze, meyve ve et türü gıdalardır. İstanbul'a gönderilen ürünlerin bir bölümü saraydaki Matbah-ı Amire'ye gönderiliyordu, bir bölümü ise İstanbul'da duran birliklere ve kıtlık için hazırlanan stoklara bir bölümü de İstanbul halkının iâşesi için gönderiliyordu. Zahire ve tahıl ürünlerinin yanında iâşe için önemli olan koyun, tavuk ve İstanbul balık eti de Bursa'dan temin ediliyordu (Mantran, 1986:183). Bursa'dan saraya gönderilen ürünler ise un, tarhana, aş buğdayı, bulgur, nane turşusu idi (Çiftçi, 2004:164).

3.4. İstanbul İaşe Temininde Trakya Bölgesi Etkisi

Tekirdağ, Marmara denizinin kuzey sahilinde kıyı çizgisinin yön değiştirdiği yerde plato kenarında yer alan bir vadidir. Tarihi antikçağlara inen şehrin bilinen ilk ismi Bisanthe'dir. Roma ve Bizans Döneminde Rhaidestos ve daha sonraları Resisto olarak bilinen şehir Venedik idaresinde Rodosto Osmanlı fethinin ardından ise Rodosçuk adıyla anılmaya başlamıştır. Tekirdağ kazasının merkezi Rodosçuk'ta 1515 yılında dört Müslüman Mahallesi ve yedi gayri Müslim Mahallesi bulunuyordu. Sayıları tam olarak bilinmemekler birlikte Yahudilerde bölgede yaşıyordu. Tekirdağ'ın gelişmesindeki en büyük etken bir ticaret merkezi olmasıdır. Balkanlar ve Doğu Akdeniz'den getirilen mallar burada depolanıp gemilerle İstanbul'a bezende bursa üzerinden Anadolu'ya gönderilmekteydi. Bursa'dan Tekirdağ'a oradan da Edirne ve Balkanlar'a ulaştırılmaktaydı. İstanbul'un iâşesi için başta buğday olmak üzere pek çok gıda maddesi Tekirdağ'dan temin ediliyordu. Bunun yanında Balkanlar'ın çeşitli bölgelerinden hububat ve canlı hayvan, Filibe'den pirinç mısır iskelesinden pirinç ve baharat İzmir'den kuru meyve yemişler Tekirdağ üzerinden İstanbul'a getiriliyordu. İstanbul'a üç günlük mesafede olan Tekirdağ iskelesi tahıl iskelesi olarak biliniyordu (Ateş, 1988:359-361). Rodosçuk iskelesi İstanbul'a gelen malların depolandığı bir yer olmasının yanında İstanbul'a deniz ulaşımı yoluyla da Rodosçuk'a ulaşımın kolay olması

sebebiyle İstanbul iaşesinde önemli bir limandır. Rodoscuk önemine binaen bu iskeleye İstanbul gümrüğüne bağlı olarak bir gümrük oluşturulmuştur (Ekin,2014:5).

Mehmed Fatih döneminden beri Tekirdağ Rodoscuk kasabası İstanbul'da kurduğu imareti besleyen vakıfların bir parçasını oluşturmuştur (Faroqhi,1980, s.140). Canlı bir ticaret merkezi olan Rodosçuk 1846 yılında Edirne eyaletine bağlı olan bir sancaktı. Canlı bir liman kenti olan Rodosçuk evliya çelebinin belirttiği gibi Trakya bölgesi ovalarında yetişen buğdayın ihraç edildiği yerd (Faroqhi,1980:141). Trakya bölgesinde yetişen hububatı İstanbul'a iletmek Rodoscuk limanının göreviydi. Belirli dönemlerde hububat İstanbul'dan talep gelene kadar Tekirdağ-Rodoscuk ambarında bekletilirdi. Bunun yanında hububat kaçakçılığı karlı bir faaliyet olduğu için hububat tüccarları mahzenlerinde bulunan buğdayları İstanbul'a göndermek istemezdi (Faroqhi,1980:142). Tekirdağ-Rodosçuk ve Gelibolu Trakya bölgesinin en önemli limanları idi. Osmanlı idarecileri tarafından Enez küçük bir liman olması sebebiyle çok sık kullanılmamıştır. Hububat kaçakçılığını önlemek amacıyla kontroller Çanakkale Boğazında yapılmıştır. Tekirdağ Rodoscuk liman olarak hem İstanbul'a hem de Edirne'ye hizmet ediyordu. Bu sebeple hem Trakya'da üretilen hububat hem de deniz yoluyla Tekirdağ Rodoscuğa gelen malları alabilmek için iki şehir arasında bir rekabet görülüyordu. Mısır ve ege sahillerinden gelen gemilerin Tekirdağ Rodoscuk limanına girmesini yasaklayan pek çok ferman bulunuyordu (Faroqhi, 1980:143).

Rodoscuk'tan İstanbul'a 1873-1880 yılları arasında 1866-1877 yılları dışarıda bırakılırsa düzenli şekilde buğday sevkiyatı yapılmıştır. 1864-1865 yıllarında Rodosçuk menşeli durum buğdayı İstanbul piyasasının oldukça altındadır. Mevsimlik dalgalanmaların dışında Rodoscuk durum buğdayı İstanbul piyasasıyla aynı seviyelerdedir.1873-1880 yılları arasında Rodoscuk'tan İstanbul'a sevk edilen durum buğdayı sevkiyatı ve miktarları aşağıdaki grafikte gösterilmiştir (Camgöz, 2010: 112).

3.5. Rodoscuk Piyasası Gıda Maddeleri

Osmanlılarda narh mal ve hizmet fiyatlarında devletçe tespit edilen üst sınırı ifade eder. Narhla ilgili olarak İslam alimleri farklı görüşlere sahiptir. Bir kısmı narhı uygun bulurken bir kısmı da karaborsayı teşvik edici olduğu görüşünü savunuyordu. Osmanlılarda günlük ve mevsimlik narhlar yanında savaş abluka, kıtlık tabii afetler ve sikke tashihlerinden sonra yeni fiyat tespitleri de yapılırdı. Mevsimlik narhlar gıda maddeleri üzerine konan fiyatları gösteriyordu (Kütükoğlu, 2006:390). Ekmek, süt, et gibi mamullerin yaz ve kış aylarındaki fiyatları farklı idi. 1677 ve 1700 yıllarını arasında narh kayıtlarına bakıldığında nal, çivi, çelik, atılmış pamuk, keten, mum gibi zorunlu ihtiyaç maddeleri bulunmaktaydı. 1624 tarihindeki devalüasyonun ardından yapılan narh listelerine bakıldığında ise Rodoscuk'taki esnaf gruplarına satılan 200'den fazla ürün bulunuyordu (Ekin, 2016:83).

3.5.1. Ekmek ve Unlu Mamuller

Halkın temel ihtiyaç maddelerinden biri olan ekmeğin sağlanması Osmanlı yönetimi tarafından üzerinde durulan konulardan biriydi. Zahir temininden fırınların açılış ve işleyişine kadar devlet her alanda düzenlemelere giderek sistemin aksamamasını sağlamıştır. Pişirilen ekmeğin kalitesi, başka bir maddenin karışıp karışmadığı da, ekmeğin iyi pişirilip pişirilmediği de denetleniyordu (Demirtaş, 2008:119).

Ekmeğin temini İstanbul halkı için zaruri maddelerden bir olduğu için hububat zahire ve hububata temini devlet tarafından garantiye alınıyordu. Bu amaçla şu tedbirler alınıyordu: (Güçer, 1952:93-95).

- Üretim fazlasını İstanbul'a göndermek zorunda olan bölgelere hububat mübayaası düzenlemek

- İstanbul için gemilere yüklenen zahirelerin yollarda başkalarına satılmasını önlemek amacıyla gemilere hisar erleri yerleştirilmesi mecburi tutulması
- Ara iskelelerde yükü bozma ve İstanbul'a gelecek zahireyi satma yasağı

Ekmek temininin önemi sebebiyle değirmencilere de en az 6 aylık hububatı stokta tutma zorunluluğu getirilmişti. Bu sebeple un kapanından değirmencilere kapasitelerine göre 6 aylık kış zahiresi veriliyordu. Değirmenlerde sadece un öğütülüyor ihtiyaç duyulduğunda buğdayla birlikte arpa, darı da öğütülüyordu. Ancak bu undan pişirilen ekmeğin kalitesi de düşük oluyordu. Un yerine arpa ve darıdan ekmek üretimi sadece ihtiyaç duyulduğunda ülke dahilinde yeterli miktarda kaliteli un bulunmadığı zamanlarda izin veriliyordu (Aynural, 2002:85-88). Ekmek kalitesinde standart sağlamak amacıyla İstanbul'daki ekmek, francala, simit, çörek, börek vb. fırıncıların ayrı ayrı esnaf birliği olarak kabul edilmekteydiler (Kal'a vd., 1997:1).

Bunun yanında Osmanlı ülkesi dahilinde Çanakkale boğazından 28 Ekim 1904 ve 29 ekim 1904 tarihlerinde zahire yüklü üç İngiliz, bir Yunan ve iki İtalyan gemisi ile çeşitli yükler taşıyan bir Fransız vapuru ve Eleni isimli gemiyle Yunan postalarının Akdeniz'e ve makinesindeki tamiratı bitiren Paris isimli vapur ve sair milletlere ait bazı gemilerin İstanbul'a hareket ettiğini harbiye Nezaretinden Muhammed Vâsıf Paşa İstanbul'a bildirmiştir (BOA, Y.PRK.ASK233/68). Tekfurdağı Rodoscuk'ta tahıl ürünlerine baktığımızda ise; buğday, aşıklık buğday, arpa, bulgur, mercimek, nohut, bakla, alef, pirinç, mısır pirinci, Filibe pirinci Rodoscuk narh defterlerinde yer almaktadır (Yerasimos, 2011:137).

3.5.2. Buğday ve Ekmek

Son iki gün içinde 23 Ocak 1904- 23 Ocak 1905 tarihlerinde Çanakkale'den zahire yüklü iki İngiliz, beş Yunan vapuru ile asker taşıyan bir Nemçe postasının Akdeniz'e doğru ve Korcu ve Yunan postaları ile dört İngiliz, bir Felemenk, bir Alman, bir Rus ve bir Yunan vapurunun İstanbul'a doğru yola çıktığını bildiren Muhammed Vâsıf Paşa'nın şifreli telgraf gönderdiği (BOA, Y.PRK.ASK, 226/92).

Son iki gün içinde 11 şubat 1905 ve 12 şubat 1905 tarihlerinde zahire ve mısır taşıyan ve muhtelif milletlere ait olan bazı gemilerin Çanakkale'den hareketle Akdeniz ve Dersaâdet istikametlerine doğru yola çıktıklarını bildiren yâverân-ı hazret-i şehriyârîden ve erkân-ı harbiye ferîkânından Muhammed Vâsıf Paşa'nın şifreli telgraf geldiği bildiriliyordu (BOA, Y.PRK.ASK 226/92).

Son iki gün içinde 12 Ekim 1905 ve 13 ekim 1905 tarihlerinde muhtelif yükler taşıyan ve çeşitli milletlere ait olan bazı gemilerin Çanakkale'den hareketle Akdeniz ve Dersaâdet istikametlerine doğru yola çıktıklarını bildiren yâverân-ı hazret-i şehriyârîden ve erkân-ı harbiye ferîkânından Muhammed Vâsıf Paşa'nın şifreli telgraf gönderdiği (BOA, Y.PRK.ASK 223/68).

Belirli dönemlerde iaşe sıkıntısının artması sebebiyle İstanbul'a yurtdışından da zahire getirtiliyordu. İstanbul'un erzak ihtiyacının temini için Romanya'dan yapılan ithâlatın sekteye uğraması üzerine İstanbul halkının ve ordunun zahire yokluğundan sıkıntıya düşmesine mani olmak üzere mümkün olan en acil ve etkili surette temin edecekleri zahirelerin İstanbul'a nakli hususunda Ankara, Kastamonu, Edirne vilayetleriyle Kütahya, Eskişehir, İzmit ve Bolu mutasarrıflıklarına gerekli tebligatın yapıldığı (BOA, DH.ŞFR. 68 /48)

İstanbul'da iaşe sıkıntısının yaşandığı dönemlerde ihracat yasağı getirildiğini de görüyoruz. Çanakkale, Lapseki ve Karabiga'dan arpa, yulaf ve buğdayın yabancı devletlere ihrâcının yasaklandığı esnada Gelibolu'nun da aynı hükümlere tabi tutulduğundan bahisle, zahire temininin kolaylaşması üzerine anılan merkezlerden mezkur yasağın kaldırıldığı gibi

İSTANBUL'UN İAŞESİNDE TRAKYA BÖLGESİNİN ROLÜ

Gelibolu'dan da kaldırılmasının gerekli olduğuna dâir Meclis-i Vâlâ'da verilen kararın Dâhiliye Nezâreti'ne tebliğ edilmişti.

16 Kasım 1915 tarihinde Dahiliye Nezaretinden Ticaret Nezaretine gönderilen bir tezkirede Livanın önemli bir kısmının ormanlık merâ ve bağlık olması ve bu sene mahsulatın az olması hasebiyle hariçten zahire getirilmesine ihtiyaç olduğundan bahisle Edirne vilayetince yasaklanan zahire ihracatının livaya karşı serbest bırakılması Çatalca Mutasarrıflığından bildirilmiş, bu konuda Edirne vilayetinden cevaben alınan tahriratta mahalli zorluklara binaen hinta, kızılca çavdar, arpa, burçak, yulaf, nohut, mercimek, susam, börüce ve sair bilumum hububat ile ağnamın mahalli ihtiyacın temini için vilayet haricine sevk ve ihracının yasaklanmasının elzem bulunduğu bildirilmiştir (BOA, DH.İUM 89-5/1-12).

Edirne Vilayeti'nden Dahiliye Nezaretine yazılan tahrirat, Edirne ihtiyacı için yemeklik olarak 23 Ağustos 1916 zarfından askeriyeden gelip teslim alınan mısır ve un miktarıyla vagon numaralarını havi belediyeden gönderilen cetvel Edirne valisi tarafından gönderilen cetvel şu şekildedir. 18 Temmuz 1916 tarihi ile 13 ağustos 1916 tarihleri arasında 16 vagon 197528 kilo İstanbul'dan Edirne'ye yemeklik zahire olarak gönderilmiştir. 6 vagon, 65923 kilo da dakik İstanbul'dan Edirne'ye gönderilmiştir (BOA, DH.İUM EK 18/86).

Tablo 1: Edirne İhtiyacı İçin 1916 Senesi Temmuz Ayı Başından Sonuna Kadar Olan Askeriyeden Gelen Zahire Cetveli

Mahsül Cinsi	Nereden Geldiği	Mevrûd İstasyonu	Vagon Ad.	Vagon No	Vasita-i bahriyeye yüklenmiş ise tasrihi	Kilo olarak mikdârı sâfisi	Tarih-i dühûlü	Nerelere tevzî edildiği
Mısır	Dersaadet	Edirne	1	2029	Şimendüfer	12358	18/7/ 1916	Edirne
Mısır	Dersaadet	Edirne	1	1724	Şimendüfer	12004	22 /7/1916	Edirne
Mısır	Dersaadet	Edirne	1	1639	Şimendüfer	12026	22/7/1916	Edirne
Mısır	Dersaadet	Edirne	1	2730	Şimendüfer	14981	10/08/1916	Edirne
Mısır	Dersaadet	Edirne	1	1453	Şimendüfer	14538	10/08/1916	Edirne
Mısır	Dersaadet	Edirne	1	3209	Şimendüfer	11734	10/08/1916	Edirne
Mısır	Dersaadet	Edirne	1	2200	Şimendüfer	11647	10/08/1916	Edirne
Mısır	Dersaadet	Edirne	1	3105	Şimendüfer	11532	10/08/1916	Edirne
Mısır	Dersaadet	Edirne	1	3029	Şimendüfer	11708	10/08/1916	Edirne
Mısır	Dersaadet	Edirne	1	1141	Şimendüfer	9793	10/08/1916	Edirne
Mısır	Dersaadet	Edirne	1	3201	Şimendüfer	11698	10/08/1916	Edirne
Mısır	Dersaadet	Edirne	1	2972	Şimendüfer	11788	10/08/1916	Edirne
Mısır	Dersaadet	Edirne	1	3126	Şimendüfer	11738	10/08/1916	Edirne
Mısır	Dersaadet	Edirne	1	1705	Şimendüfer	14555	13/08/1916	Edirne
Mısır	Dersaadet	Edirne	1	3229	Şimendüfer	15340	13/08/1916	Edirne
Mısır	Dersaadet	Edirne	1	2067	Şimendüfer	12088	13/08/1916	Edirne
Mısır	Dersaadet	Edirne	16	-	-	197528	Toplam	
Dakik	Dersaadet	Edirne	1	4617	Şimendüfer	9593	13/08/1916	Edirne
Dakik	Dersaadet	Edirne	1	1564	Şimendüfer	14533	13/08/1916	Edirne
Dakik	Dersaadet	Edirne	1	1184	Şimendüfer	9572	13/08/1916	Edirne
Dakik	Dersaadet	Edirne	1	1235	Şimendüfer	9683	13/08/1916	Edirne
Dakik	Dersaadet	Edirne	1	1647	Şimendüfer	11962	13/08/1916	Edirne
Dakik	Dersaadet	Edirne	1	3303	Şimendüfer	14600	13/08/1916	Edirne
Dakik	Dersaadet	Edirne	22	-	-	263481	Toplam	

Kaynak: BOA, DH.İUM EK 18/86

Osmanlı İmparatorluğunun tahıl ambarı olan Tekfurdağı'nda dönem dönem zahire kıtlığı yaşandığı bildiriliyordu. 1916 senesinde Tekfurdağı'nın o dönemdeki yaşayan nüfusu 40.550 kişiydi. 1916 senesinde üretilen zahire miktarı ise altı ay yetecek miktardaydı. 1916 yılında yaşanan zahire sıkıntısının sebebi 1915 yılındaki verimsiz hâsılat ve zehair-i öşriyenin askeriye devredilmesinden kaynaklanmaktaydı. Yapılan tahkikatta zahire kıtlığından dolayı ahalinin ot yiyerek iaşesini temin ettiği anlaşılmıştı. 1916 senesi üretilen ürün eşitleri,

tohumluk, yemeklik olarak ayrılanlar aşağıdaki tabloda gösterilmiştir (BOA, DH.İUM.EK.53/11).

Tablo 2: Tekfurdağı Merkez Kazası 1916 Senesi Harman Zamanından Bu Ana Kadar Kazada Mevcut Olması Lâzım Gelen Zahire Miktarı

Mahsül cinsi kilo	Mahsûlât-ı mahalliye / Kilo	Yemeklik olarak ithâlât / Kilo	Tohumluk olarak ithâlât / Kilo	Yekûn-i umûmî zeha'ir Kilo
Buğday	4204560 / Kilo	20000 / Kilo	18000 / Kilo	4242560 / Kilo
Arpa	1173816 / Kilo	-	8652 / Kilo	1182468 / Kilo
Yulaf	787504 / Kilo	-	-	787504 / Kilo
Mısır	505440 / Kilo	-	-	505440 / Kilo
Kabluca	1027872 / Kilo	-	-	1027872 / Kilo
Bakla	50800 / Kilo	32800 / Kilo	-	83600 / Kilo
Darı	7920 / Kilo	-	-	
[Toplam]	7757912 / Kilo	52800 / Kilo	26652 / Kilo	7837364 / Kilo

Kaynak: BOA, DH.İUM.EK.53/11

Tablo 3: Tekfurdağı Kazası 1916 Senesi Çeşitli Hububatın Kaza Dahilinde Sarfiyatı

Nev'-i mahsûlât	Mahsûlât-ı mahalliyyeden vuku'bulan zer'ıyyâ	Hükümet tarafından tohumluk olarak verilip zer' edilen	Aşar mal olup cihet-i askeriyeye verilen	İhrâcât	Hayvânâta yedirilen	Eklolunan	Yekûn sarfiyat
Buğday	442992 Kilo	58725 Kilo	525570 Kilo	905059 Kilo	-	2737125 Kilo	4669471 Kilo
Arpa	114192 Kilo	15099 Kilo	146727 Kilo	20399 Kilo	-	-	296417 Kilo
Yulaf	38305 Kilo	9384 Kilo	98438 Kilo	-	578400 Kilo	-	724527 Kilo
Mısır	-	-	63180 Kilo	11506 Kilo	-	-	74686 Kilo
Kabluca (?)	128316 Kilo	324 Kilo	128484 Kilo	-	-	-	257124 Kilo
Bakla	418 Kilo	-	6350 Kilo	3034 Kilo	-	-	9702 Kilo
Darı	-	-	990 Kilo	468 Kilo	-	-	1458 Kilo
[Toplam]	724223 Kilo	83532 Kilo	969739 Kilo	940466 Kilo	578400 Kilo	2738125 Kilo	6033485 Kilo

Kaynak: (BOA, DH.İUM.EK.53/11)

Nüfus başına senede 135 kilo hesâbıyla 40550 nüfusun altı aylık ihtiyacı 40550 x 135:2737125, Altı aylık ihtiyaç: 2737125 Kilo iken mevcut zahire 1803879 Kilo iken ihtiyaç olunan 1803879 Kilo zahiredir (BOA, DH.İUM.EK.53/11).

3.5.3. Et

Et ve et ürünlerinde koyun eti, kuzu eti, inek eti, keçi eti, öküz eti, ciğer, sade mumbar, paça gibi etler Osmanlı ülkesi dahilinde et ihtiyacını karşılıyordu (Ekin, 2015:84).

Osmanlı toplumunda zorunlu gıda maddelerinden biri de ettir. İstanbul halkını ihtiyaç duyduğu temel ihtiyaç maddelerinin en önemlilerinden bir ettir. Piyasada bol miktarda olması halkın satın alma gücüne uygun seviyede fiyatının olması Osmanlı merkezi idaresinin takip ettiği ilkelerden biriydi. 19.yy 'ın ikinci yarısına kadar et fiyatları Osmanlı klasik usulü narh ile tespit ediliyordu. Ancak narhın piyasada arzı daralttığı ve fiyatları yükselttiği gerekçesiyle narh kaldırılmış et fiyatları serbest piyasa sistemine dönmüştür. İstanbul'un iâşe temini için et

piyasasında fiyat istikrarı sağlanması İstanbul halkı için büyük sıkıntı oluşturmuştur (Öznel, 2013:567). Koyun eti Osmanlı halkı için et tüketiminde çok yoğunlukta kullanılıyordu. Koyu, celepler vasıtasıyla Filibe, Üsküp, Manastır gibi Rumeli şehirlerinden bunun yanında nadiren de olsa Dulkadir ve Diyarbakır taraflarından da getiriliyordu. Her yıl 200.00den fazla koyun İstanbul'a getiriliyordu. İstanbul dışındakilere koyun satışı yasaklanmıştı (Gökbilgin, 1977:57).

İstanbul'a tarih boyunca sıklıkla et temin edilen yerlerden biri de Tekfurdağı idi. Osmanlıdaki iâşe sistemine göre mahalli bir ihtiyaç karşılandıktan sonra İstanbul'a gönderiliyordu. Ancak belirli dönemlerde hayvan yetiştirilen yerlerde çıkan sıkıntılar sebebiyle hayvan sayısında azalma İstanbul'un et ihtiyacının şiddetlenmesi gibi durumlarda hem hayvan gönderecek mahallinde hem İstanbul'un sıkıntı çektiğini görüyoruz.1796 yılında Edirne ve civarından sarayın günlük ihtiyacı, Ramazan ayı için et ihtiyacı karşılanması istenmiştir. Bu amaçla da Çorlu ve civardaki mahallerden on hayvandan biri devlet tarafından belirlenen fiyattan satın alınması istenmiş ancak halk tarafından çeşitli bahanelerle hayvan satılmak istenmemiştir. Bu durum İstanbul'un et ihtiyacını daha da şiddetlendirmiştir. Bu durum üzerine İstanbul'un iâşe temininin önemine binaen bu tarihten sonra hiçbir sebeple hayvan gönderilmesi sekteye uğratılmaması emredilmiştir (BOA, Cevdet Maliye 458/18556).

Yine belirli dönemlerde hayvan nakilleri sebebiyle fazla ücret isteme, daha fazla para verene satma iskeleden gideceği, yerden önce satım işlemleri gibi sorunlar yaşanmıştır. 1802 yılında Tekirdağ iskelesinde indirilen tavuklar Müslüman ve gayrimüslim tüccar tarafından kafes başına aldıkları ücretin dışına çıkmışlardır. Bu sebeple hayvanlar gemilere yüklenememiş ve telef olmuşlardır (BOA, C.SM,94/4750).

1893 yılında Tekfurdağı ve civarından kesilecek kuzuların nakli belediyece engellendiğinden et fiyatını arttıracığından bahisle izin verilmesi ağnam tüccarından Süleyman Zihni Efendi tarafından istendiğinden kırk günlükten fazla beş-altı okkalık kuzuların nakli serbest olmasına rağmen belediyece naklinin engellenmesinin Dersaadet'te etin fiyatını arttıracığından oraca geçerli bir neden sebebiyle yasaklanmamış ise yasağın kaldırılmasının Şehremaneti'nce Dâhiliye Nezareti'nden istenmiştir (BOA, DH. MKT,4-49/3-1).

Çanakkale, Lapseki, ve Karabiga'da İzmir'de bulunan askeriye'nin ihtiyacı karşılandıktan sonra zahire ihracı yasağının kaldırılması Meclis-i Vükelaca uygun bulunmuştur. Ancak Bahr-i Sefid Boğazı mıntıkasında et tayinatının müteahhidinin ihalesine kadar Çanakkale, Karabiga, Lapsekiden Sefid Boğazı mıntıkasında et tayinatı müteahhidine verilene kadar et ve hububat yasağının devamına karar verilmişti (BOA, BEO 4200/314995).

Donanmanın iâşesinin sağlanması amacıyla Tekfurdağı ve köylerinden et temini yapılıyordu. Bu amaçla 7 şubat 1917 tarihinde İdare-i Umumiye-i Dahiliye Müdüriyeti'nden Edirne Valisi Zekeriya Zihni Bey'e gönderilen tahrirat da, Sığır Tüccarı Mustafa Efendinin Uzun köprü, Babaeski, Çorlu, Malkara, Keşan ve Tekfurdağı taraflarından Donama iâşesi için sığır alacağı ve bunları İstanbul'a irsal edeceği Donanma tarafından bildirildiği, Sığır Tüccarı Mustafa Efendiye damızlık hayvan olmamak şartıyla alacağı sığırlar için yardım ve kolaylığın sağlanması gerektiği belirtilmiştir (BOA, DH.İUM EK 27-77/2-1).

3.6. İâşe Sıkıntısına Sebep Olan Unsurlar

İstanbul'un iâşe temini merkezi yönetim tarafından siyasi ve idari bir görev olarak üstlenilmiş olsa da tarih boyunca gerek mevsimsel etkenler, gerekse afetler dolayısıyla İstanbul'un iâşe tedarikinde zorluklar yaşanmıştır. Halk zahire yokluğu sebebiyle zorluklar çekmiştir.

Edirne’de 1899 yılında meydana gelen yaşanan kuraklıktan dolayı zahire fiyatlarının artmasına sebep olmuştur. Meydana gelen kuraklık sebebiyle zahire temini hem ahali arasında hem de askeriye tarafından temin edilmesi büyük sıkıntılara sebep olmuştur. Yaşanan zahire sıkıntısı sebebiyle Edirne ve civarındaki illerden dışarıya zahire çıkması yasaklanmıştır (BOA, DH.MKT. 1830/113).

Kuraklık olan dönemlerde zahirenin üretilen yerden dışarı çıkarılması sadece kıtlık kuraklık olduğu dönemde yasaklanıyordu. Bunun sebebi İstanbul’un İaşe temininde sıkıntı yaşanmasını önlemektir. Edirne’de 1899 yılında başlayan devam eden kuraklık sebebiyle arpa ve yulaf mahsulatının azlığı sebebiyle öşürleri emanete kalan yerlerden alınacak arpanın miktarı miri hayvanlara yeterli olmamıştır. Senelik olarak alınan vilayet dışına çıkarma yasağının o sene içinde yenilenmesi istenmiştir. Edirne meclis idaresinden gönderilen mazbatada Edirne’de yetişen arpa, saman ve yulafın üç dört ay yeteceğinden vilayeti iaşe sıkıntısına düşürmemek için yasağın uzatılması Dahiliye Nezaretinden istenmiştir (BOA, BEO 1361/102024).

Bazı yıllarda da vilayet ve livalarda mahsulat bereketsizliği yaşanıyor bu durum da iaşe sıkıntıları hem ürün yetiştirilen bölgede hem de İstanbul için sorun oluşturmuyordu. 1907 yılında Tekfurdağ’da mahsulatta bir bereketsizlik olmuştur. Tohumluk ve hayvanlara yedirecek yem dahi bulamamışlardır. Bu sebeple Tekfurdağı halkı hayvanlarını elden çıkarmak zorunda kalmışlardır. 1907 yılında elde edilen mahsulatın %70 bir yıl öncekine göre az olması yapılan tahkikat sonucu ortaya çıkmıştır. Tekfurdağındaki bu mahsulat bereketsizliği sadece bu bölgede sınırlı kalmayıp tüm Osmanlı toprakları dahilinde olduğu yapılan tahkikatta anlaşılmıştır. Bu bereketsizliğe çözüm bulmak amacıyla ziraatçıların ihtiyaçları için Ziraat Müdürleri tarafından Ziraat Bankasından gerekli tohumluk ve yemlik zahirenin ziraatçılara kredi olarak verilmesi Sadarete yazılan tezkirede uygun bulunmuştur (BOA, BEO 3145/235825).

Yaşanan gıda sıkıntıları bazı dönemlerde halkın açlıktan telef olmasına sebep olmuştur. Kırkkilise Kazası’nda Marko Çolar karantinahanesindeki erkek kadın çocuk toplam 300 yolcunun yiyecek giyecek ve yakacak olmamasından telef olmakta oldukları Kızılağaç merkezinden çekilen telgrafla bildirildiği bunlara gerekli yardımın gönderilmesi istediklerini görüyoruz (BOA, BEO, 115/8557).

İaşede meydana gelen sıkıntıların hastalıklara yol açması sebebiyle de halkın önemli bir bölümü açlıktan telef olurken bir bölümü de salgın hastalıklar yüzünden yaşamını yitiriyordu. 1829 yılında Ruslarla Edirne antlaşması imzalanıp Rusların Edirne’yi boşaltmasından sonra büyük bir veba salgını olmuştur. 1832 yılında çıkan bu salgına büyük kıran adı verilmişti. Yine 1877-1878 Osmanlı Rus savaşı sırasında Edirne’de salgın hastalık olmamış ancak Edirne’ye gelen göçmen aile sayısı fazla olması sebebiyle açlık ve ölüm tehlikesiyle baş başa kalmıştır (Karlıkaya, 2001:132-133).

Veba salgını dışında kolera salgını da görülmüştür. Kolera sebebi kirli içme suları ile yiyeceklerle ağız yoluyla bulaşır. Sağlıksız yeme içme, yiyecek bulamama ya da kirli olması durumlarında seyreden bir hastalıktır. Osmanlı ülkesi topraklarında 1892-1895 yılları arasında kolera salgını sırasında Rumeli topraklarında 1893 yılının sonundan itibaren görülmüştür. Salgınların önemli bir bölümü Edirne’de olmuştu. Bunun yanında Selanik’te de görülmüştü. Edirne kolera salgını Avrupa’dan İstanbul’a giden yol üzerinde kolayca taşınabildiğinden büyük bir öneme sahipti. Salgın askerler arasında daha etkili olmuş ve 1894 yılına kadar 94 asker kolera yakalanıp 36’sı hayatını kaybetmişti. Salgın sırasında şehrin varlıklı ailelerinin yaşadığı kale içinde kolera ortaya çıkmamış hastalık daha çok fakir halkın yaşadığı Tunca nehri kıyısında görülmüştü. 1894 Temmuz ayında Edirne’deki Museviler arasında yeniden kolera salgını başladı. Bu tarihte İstanbul’da büyük bir deprem olmuştu bu sebeple deprem

sonrası bir salgın oluşmasından endişeleniliyordu. Salgın hasat mevsimine denk gelmesi salgın için oluşturulan kordonların verdiği sıkıntıyı artırıyordu.15 ağustos 1894 tarihinden itibaren şehirdeki askerlerin zahire ve hayvanların yemsiz bırakılmaması için önlemler alınacaktı (Ayar, 2010:21-28).

Sadareten Seraskerliğe ve Edirne Vilayetine ve İkinci Ordu Müşiriyeti Vekaletine tezkire de yiyecek ve içeceklerin temininde sıkıntı yaşanmaması için Tekirdağ ve Kırklareli sancakları içinden geçen Karadeniz kıyısındaki Midye ile Marmara kıyısındaki Ereğliye kadar bir kordon oluşturuldu. Kordonun Çatalca'dan geçirilmesi Dersaadet civarına kadar olan yerlerin kolera sebebiyle bulaşık sayılmasına sebep olacağından kordonun Ereğli'den Midye'ye kadar olması ve bu iki nokta arasındaki mevkilerin Tekfurdağı ve Kırkkilise Sancaklarından geçirilmesi Çatalca Sancağı'nın hariçte bırakılması uygun görülmüştür (BOA, A.MKT.MHM.559/18).

18 Ağustos 1894 tarihinde Sadareten Seraskerliğe ve Edirne Vilayetine ve İkinci Ordu Müşiriyeti Vekaletine tezkirede, İkinci Ordu'nun ihtiyacı nakliyesinin uygun bir şekilde yapılması için Edirne etrafına çekilen sıhhiye kordonun genişletilmesi hakkında Ordu müşir vekili tarafından yapılan açıklamada Sıhhiye Nezareti ve Edirne Vilayeti'nden izahat istenmiştir. Bu izahatta Marmara sahilinde bulunan Ereğli'den Karadeniz sahilindeki Midye'ye kadar olan 78 km hat üzerindeki Ereğli, Simitköy Müslimköy, Çerkezköy, Yeniköy, Sazlıköy, Çelenkoz çiftliği civarında Karanpa ve Midye nam mahallere gardiyan yerleştirerek aralarından yolcu kaçırmamaları için süvari askeri ile kontrol altına alınmaları istenmiştir. Denizyolu ulaşımı için de Dedeağaç, Gelibolu ve Tekfurdağı sahilleri boyunca gardiyan yerleştirilerek nakliyatın mümkün olacağı hususu uygun görülmeyle beraber bu mevkilerin bazılarının Çatalca Sancağı dahilinde bulunması cihetiyle kordonun yine Ereğli'den Midye'ye kadar olması ancak Çatalca Sancağı hariçte kalmak üzere Tekfurdağı ve Kırkkilise Sancaklarından geçirilmesi uygun görülmüştür. Bu durumda yalnız Edirne şehriyle Cıs-r-i Mustafapaşa kasabasında bulunan koleranın Çatalca Sancağı'na kadar vilayetin her tarafına sirayet etmemesi için tahaffuzhaneler tesis edilmesi ve ihtiyaten yolcuların buralarda 24 saat karantinaya alınması karantinaya tabi sahiller haricindeki Tekfurdağı vesair iskelelerdeki yolcuların mürur tezkirelerinin kontrol edilerek vapurlara bindirilmeleri gibi tedbirlerle askerlere koleranın bulaşmaması için gerekli tedbirlerin alınması gerektiği bildirilmiştir. Ayrıca Edirne'den kordon haricindeki askerlere naklolunan levazımının temiz taraftan gelecek adamlara teslim edilmek suretiyle icra edilmesinde Sıhhiyece mahzurlu bulunmadığı bildirilmiştir. Askerin zahiresiz ve hayvanlarının yemsiz bırakılmaması için gerekli tedbirlerin alınarak nakliyatın uygun bir şekilde yapılması hususundaki padişah iradesi bu şekilde ilgili yerlere tebliğ edilmiştir (BOA, A.MKT.MHM.559/18).

4. FİYAT DENETİMİ VE ETKİLEYEN UNSURLAR

15.YY'dan 1826 yılına kadar ihtisap ağasının bu tarihten 1854'e kadar da ihtisap nazırının başında bulunduğu İstanbul'un zabita ve çarşı- Pazar düzeni örgütü İstanbul kadısına bağlı olan ihtisap kurumu kentin güvenilir kişileri, şehre giriş çıkışlar, çeşitli vergilerin toplanması şeklindeydi. İltizam yöntemiyle atanan ihtisap ağasının ve muhtesiplerin İstanbullu, yetişkin ve Müslüman, adil, yetenekli, bilgili dürüst olmaları aranırdı. 1501 tarihli mahrusa-i İstanbul kanunnamesine göre ihtisap kurumunun görevleri arasında kente genle koyunların sayılması, kaçak hayvan getirilmesinin önlenmesi İstanbul'a her ne gelirse denetlenmesi şeklindeydi (Sakaoğlu,1994:143).

19.yüzyılın ikinci yarısına kadar Osmanlı imparatorluğunda her türlü eşya ile yiyecek maddelerinin ve hizmetlerin fiyatı önemli bir devlet işi olarak en büyük resmi makamlar tarafından düzenleniyordu. Fatih Sultan Mehmed tarafından İstanbul'un fethedilmesiyle beraber Unkapanı ve yemiş İskelesi çardağına, sebze hane divanına salhane divanına buralara

giderek teftiş etmişti. Sadrazamların yapılması gereken en önemli işlerden biri narh fiyatlarını kontrol etmek, büyük şehirlerde zahireyi zamanında toplayıp iâşe sıkıntılarının önüne geçmekti. İâşe konusunda herhangi bir ihmal bile görevliler için büyük sıkıntılara sebep oluyordu. Sadrazamlar emirlerinde kadı ve muhtesip olmasına rağmen Çarşamba divanından sonra yolsuzlukları olan esnafı cezalandırmaktan çekinmezlerdi (Barkan,1942:326). Çarşamba günü divan toplantılarında İstanbul’la ilgili konular konuşuluyordu. Çünkü bu divana Rumeli ve Anadolu kazaskerlerinin yerine İstanbul ve bilad-ı selase kadıları katılıyorlardı. İstanbul kadısı, yasaları ve yönetmelikleri uygulamak, bu kurallara uyulmasını sağlamakla görevliydi. Kadılık makamının emri altında aynı görevlere sahip nahiyelerde naipiler bulunuyordu. Çarşıları ve loncaları denetleyene muhtesip kadıya bağlıydı (Tabakoğlu, 2014:128).

Osmanlı imparatorluğunda en yüksek devlet makamlarının alakası ne kadar büyük olursa olsun fiyat işlerinin düzenlenmesi konusunda kadılar ilgilenirlerdi. Kadının emrindeki muhtesip veya ihtisap ağası denilen belediye zabıt memuru olurdu (Barkan, 1942:327).

Narh sistemi Osmanlıda İslam iktisadının eksik rekabet şartları altında fiyatlara müdahale edilmesi gerektiği konusunda Osmanlı İktisat düşüncesinde önemli bir yere sahip olmuştur. Osmanlı siyasetçileri narhın halkın refahı için gerekli zaruri olduğunu belirtiyorlardı. Narh sisteminin kuramsal çerçevesine baktığımızda esnaf teşkilatı: haksız rekabeti önleme, aşırı tüketimi, işsizliği önleyici bir anlayışa dayanıyordu, piyasaların düzenlenmesi: piyasaları düzenleyerek arz ve talep şartlarının düzenlenmesiyle fiyat istikrarının sağlanması, üretim ve arzın düzenlenmesi, tekeli eğilimlerin önlenmesi şeklinde açıklanabilir (Tabakoğlu, 1987:11-129). Fiyat konusunda İslam’ın bakış açısı alıcı ve satıcılara müsamahalı olmaları yönünde bir davranış şekli tenbihlenmiştir. İslam’ın fiyat konusuna verdiği önem fiyat istikrarının adalet kamu yararı açılarından öneminden kaynaklanmaktadır (Tabakoğlu, 2003:86-89). İstanbul’un zahire ambarı olan Tekfurdağı’nda dönem dönem fiyat yükselmeleri yaşanmış bu durum İstanbul piyasasına yansımıştır.

Eylül 1682- Nisan 1691 tarihleri arasında narh listeleri incelendiğinde bu listelerde mal çeşitlerinin tamamının değil zaruri ihtiyaç maddeleri yer aldığını görmekteyiz. Narh kayıtlarında ekmeğin fiyatını değiştirmek yerine gramajıyla oynanırdı. Eylül 1682’den Nisan 1691’e kadar ekmeğin fiyatları seyri Rodoscuk’ta 1 akçaya satılan ekmeğin ağırlığı 150 dirhem yaklaşık 480gr ile 60 dirhem yaklaşık 192 gr arasında değişiyordu. Ekmeğin en ucuz olduğu dönem 1689 Mart ayı iken pahalı olduğu dönem ise 1691 Şubat ayıdır. Koyun eti fiyatlarına baktığımızda ise, 1 okka 1283 gr koyun etinin mayıs 1679’dan Kasım 1699’a kadar olan zaman içerisinde fiyatı 10 akça ile 23 akça arasında değişmişti En yüksek olduğu dönem temmuz 1691 idi. Keçi etine baktığımızda ise mayıs 1679’dan Kasım 1699’a kadar olan dönemde en düşük fiyat 1682 yılı Ağustos ve Eylül aylarında 8 akça iken en pahalı olduğu dönem ise 20 akça ile temmuz 1691’dir tulum peyniri fiyatına baktığımızda ise Ekim 1679-Kasım 1700 arasında fiyatı 10 akça ile 32 akça arasında değişmiştir. En düşük olan tarih Mart ve Ekim 1682’de en yüksek olduğu ise Ağustos 1691’dir (Ekin, 2015:86-89).

Sadareten Rüsumat Emaneti’ne yazılan tezkire de Edirne, Selanik ve Kosova vilayetlerinde zahire fiyatlarının Dersaadet’e nispetle yüksek olması sebebiyle zahire kaçakçılığına sebep olmaktadır. Dersaadet’e getirilen gümrük affı da %5 fark vergisinden yararlanmak isteyenler tarafından yerli ürün ile yabancı ürün karıştırılarak satılması sebebiyle yolsuzluklara sebep olmuştur. İstanbul’da fiyatların yükseltilmesi halkı büyük bir iâşe buhranına iteceği endişesiyle Edirne, Selanik, Kosova vilayetlerinden buğday ve dakik ihracının yasaklanması gereği Şehremanetinden vilayetlere bildirilmiştir. Bunun yanında yapılan yolsuzlukların önüne geçilmesi için Sadareten Rüsumat Emanetine önlem alınması gerektiği bildirilmiştir (BOA, BEO 3168/237577).

Alınan önlemlere göre Edirne, Selanik ve Kosova, Manastır vilayetleriye İzmir'den ve Karadeniz ve Marmara ile Akdeniz'in Aydın sahillerinden Bulgaristan, Şarki Rumeli ve diğer yabancı memleketlere buğday ihracı yasaklanmıştı. Alına bu önlemler sonucunda piyasada un çuvallarının 115 kuruştan 100 kuruşa düşmesine sebep olmuş ancak Dersaadet'ten dışarıya ihraç edilecek buğdaylar için affedilen %11 ve unlar için %5 fark resminin alınması ihraca mani için yeterli olsa da Edirne Selanik Manastır ve Kosova'da zahire fiyatlarının Dersaadet'e nispetle yüksek olması hasebiyle ve Dersaadet'e getirilen zahireye gümrük affi da kaçak zahire sevki, %5 fark vergisinden istifade emeliyle yerli mahsule ecnebi mahsulü karıştırmaya devam etmişlerdir (BOA, BEO 3168/237577).

Yaşanan iaşe sıkıntısı yolsuzluklara, kaçakçılık faaliyetlerine zemin hazırlamaktaydı. İaşe Encümeni Riyaseti'nden Dahiliye Nezaret'ine yazılan tezkire de İstanbul'a ihtiyacından fazla günlük 50 vagon zahire geldiği ancak bu durumun zahire ihracının yasak olması sebebiyle fiyatların düşmesi gerekirken artmasına sebep olduğu görülüyordu. Bu durumun sebebi araştırıldığında ise Dimetoka ve Uzunköprü'ye her gün İstanbul'dan beş vagon zahire gönderildiği tespit edilmişti. Bu durum ekme fiyatlarını artırmıştı. Bu durumu fırsat bilen Habbazam Cemiyeti delegesi ekmeğe üç ün önce 22 Ocak 1911'de narh tayin edilmişken unun fiyatının arttığı gerekçesiyle narh artışı istemiştir. Bu sorunu çözmek amacıyla encümen tarafında karar alınarak İstanbul'dan zahire ihracının yasaklanması bildirilmiştir. İstanbul'da meydana gelen İaşe sorununun çözümü için bu tarihe kadar hangi iskelelerden hangi vasıta ile ne miktarda kaçak zahirenin tespiti içinde Polis ve Rüsumat Müdüriyeti Umumiyelerine emir verilmesi istenmiştir (BOA, DH.İUM 20-8/2-64).

Zahire sıkıntılarının yaşandığı dönemlerde fiyat tespiti konusunda sorunlar yaşanmıştır. Ürünlerin fiyatlarına narh konulmuş olsa da bu narha uymayanlar, farklı yollardan ürün satanlar sebebiyle halk mevcut iaşe sıkıntılarını katlanarak yaşamak zorunda kalmıştır. Tekfurdağı Belediye Dairesi'nden Tekfurdağı Mutasarrıflığı'na yazılan tezkirede Tekfurdağı ahalisinin zorunlu ihtiyaçlarından olan et, yağ, peynir, sebze v.b maddelerin fiyatlarının aşırı derecede yükseldiği bildirilmiştir. Bu fiyat artışını önlemek amacıyla 28 Haziran 1917 tarihinden itibaren narh konulmuş ve uymayanlar hakkında ceza verileceği bildirilmiştir. Bayiler ve ürün üreticilerinin bir kısmı narha ve cezaya uymayarak piyasaya erzak vermeme yolunu seçmişlerdir. Bu durum mevcut zahire sıkıntısını daha kötü bir hale getirmiştir. Bayiler tarafından İstanbul piyasasından alınan zahireler ve diğer eşyalar vapur ve kayıklarla İstanbul'dan kaçırılmışlardır. Bu şekilde yapılan vurgun ve hilenin önüne geçilmesi için belediyeye yetki verilmesi ve mahalli ihtiyaçtan fazlasının satılması hususunda ruhsat verilmesi konusunda bir tezkire gönderilmiştir (BOA, DH.İUM EK 38/35).

Yaşanılan iaşe buhranı sebebiyle bu durumu çözmek amacıyla zorunlu ihtiyaç maddelerine Havaic-i Zaruriye komisyonu tarafından fiyat tespiti getirilmişti. Bu durum gıda maddelerinin fiyat artışını önlemek amacıyla yapılan bir uygulamaydı. Fiyat tespiti kanun olarak fiyat yükselmesini önlemek amacıyla kurulmuş olsa da uygulamada çeşitli sorunlara yol açmıştır. Edirne Vilayeti'nden Dahiliye Nezaretine yazılan tezkirede zaruri ihtiyaç maddelerine belirlenen fiyat gıda maddelerinin fiyatlarının artmasına dolayısıyla da halkın geçim sıkıntısına düşmesine sebep olmuştur. Yaşanılan pahalılık sebebiyle ürün nakilleri de pahalılaşmış bulunuyordu. Fiyat yükselmelerini menfaate dönüştürmek isteyenler bunlardan yararlanmışlardır. Peynir imalinde bu durum açıkça kendini göstermektedir. İlkbahar mandıralar açıldığında en yüksek fiyatla satılan süt usta ve amele ücreti, diğer masraflarda eklendiğinde peynirin beher kıyyesi 17 kuruşa mal oluyordu. Ancak yaz ayların gelindiğinde ise oniki okkalık bir peynir tenekesi 6 liraya yani okkası elli kuruş açılmış bulunuyordu. Aradaki bu fahiş fiyat farkı tahkikatlar sonucunda tespit edildiğinde ise binlerce lira ceza almışlardır. Mallara belirli fiyat konulması ve bunun üzerine satılmamasını sağlamak

amacıyla diğer maddelerin de azami fiyatla satılması gereği Edirne Belediyesi tarafından Meclis-i Vükela heyetine bildirilmişti (BOA, DH.İUM EK 38/35).

5. SONUÇ

İstanbul'un iâşe sorunu tarih boyunca her dönem büyük önem arz etmiştir. İstanbul'un iâşe temini için çeşitli önlemler alınmıştır. Başkent İstanbul'un iâşe öncelikle civar illerden karşılanıyordu. Başkent kendi ihtiyaçlarını karşılayamaması, dışarıya bağımlı olması yaşanan en ufak bir sıkıntıda başkent aç kalmasına sebep oluyordu. İstanbul'un tahıl ambarı olarak bilinen Trakya bölgesinden Rodosçuk limanından, Enez'den Edirne'den İstanbul'a zahire getiriliyordu. Ancak özellikle 19.yy'a baktığımızda incelediğimiz dönemde yaşanan savaşlar, kuraklıklar, ekonomik ve siyasi sorunlar başkent İstanbul'un zahire sıkıntısını artırmıştır.

Merkezi idare tarafından gerekli önlemler alınmış, Osmanlı ülkesi haricine hububat yasakları konulmuş, ihracat yasaklanmış, mahalli üretime öncelik verilmiştir. Başkent İstanbul'un iâşesi civar vilayetlerden karşılanması diğer vilayetler için de büyük sıkıntılar oluşturmuştur. Mahalli olarak kendi ihtiyacını karşılamayan vilayetler ve kazalar kendi bölge ihtiyacını karşılayamazken İstanbul'a zahire gönderirken daha büyük iâşe sorunları yaşamışlardır.

Osmanlı imparatorluğu dahilinde açlık, kıtlık kendini göstermiş ve halk hayvanlarına yedirecek ot bulamamıştır. Yaşanan yokluk ülkede meydana gelen doğal afetler, şahsi menfaatlerini düşünenler tarafından açlık daha da artmıştır.

Ülke dahilinde yaşana buhrana çözümler aranmış ancak alınan önlemlerde belirli dönemlerde sıkıntılara sebep olmuştur. Fiyatların yükselmesini önlemek amacıyla gıda maddelerine fiyat tespiti zorunluluğu getirilmiş ancak bu durum da bir takım menfaat elde etmek isteyenler tarafından narhlar bahane edilerek sürekli fiyat yükseltme yoluna gitmişlerdir.

Başkent İstanbul'un iâşe sorunu zahire teminini sağladığı bölgelerde meydana gelen sorunlarda İstanbul açlıkla baş başa kalmak zorunda kalmıştır. Edirne'de meydana gelen bir salgın hastalık Edirne'den zahire temini yoluyla yollarda askerler aracılığıyla İstanbul'a zahire taşınırken hastalık da taşınmasına sebep olmuştur. İstanbul tarih boyunca kendi kendini besleyememesi tüm ülke için bir sorun oluşturmuştur. Fatih Sultan Mehmed tarafından İstanbul'un fethinden itibaren şehir kendi kendine yeterli hale gelebilmesi için çeşitli önlemler alınmış şehrin civarına verimli alanlara tarım yapacak kişiler yerleştirilmiş ve şehrin iâşesi mevcut en yakın yerlerden temin edilmeye çalışılmıştır.

İstanbul'da yaşanan zahire sorunu merkezi hükümet tarafından siyasi ve idari bir görev olarak görülse alınan tüm önlemlere rağmen şehir dönem dönem çok büyük iâşe sorunlu yaşamıştır. Şehir kendi kendini besleyen bir hale getirmek alınan tüm önlemlere rağmen mümkün olmamıştır. Bazı dönemlerde başkent ihtiyacını ülke dahilinden temin etmek mümkün olmamış daha fazla para ödenerek yurt dışından şehrin iâşesi sağlanmak durumunda kalmıştır.

KAYNAKLAR

Ateş, H. (2011). *Tekirdağ*, DİA.

Ayar, M. (2010). Osmanlı Rumeli topraklarında 1892-1895 kolera salgını, *Güneydoğu Araştırmaları Dergisi*, 10.

Aynural, S. (2002). *İstanbul değirmenleri ve fırınları: zahire ticareti (1740-1840)*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları,

- Barkan, Ö. L. (1939). XV ve XVI. asırlarda Osmanlı İmparatorluğunda toprak işçiliğinin organizasyon şekilleri: kulluklar ve ortakçı kullar. *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, 1 (1).
- Barkan, Ö. L. (1942). Bazı büyük şehirlerde eşya ve yiyecek fiyatlarının tespit ve teftişi hususlarını tanzim eden kanunlar Kanunname-i İhtisab-ı İstanbul-el –mahrusa, *Tarih Vesikaları*, 1 (5).
- BOA, Y.PRK.ASK . 226/92
- BOA, A.MKT.MHM.559/18
- BOA, BEO 115/8557
- BOA, BEO 1361/102024
- BOA, BEO 3145/235825
- BOA, BEO 3168/237577
- BOA, BEO 3168/237577
- BOA, C.SM,94/4750
- BOA, Cevdet Maliye 458/18556
- BOA, DH. MKT,4-49/3-1
- BOA, DH.İUM 20-8/2-64
- BOA, DH.İUM 89-5/1-12
- BOA, DH.İUM EK 18/86
- BOA, DH.İUM EK 27-77/2-1
- BOA, DH.İUM EK 38/35
- BOA, DH.İUM.EK 38/35
- BOA, DH.İUM.EK.53/11
- BOA, DH.MKT. 1830/113
- BOA, DH.ŞFR. 68 /48
- BOA, MV 183/12
- BOA, Y.PRK.ASK 233/68
- BOA, Y.PRK.ASK 223/68
- BOA, Y.PRK.ASK, 226/92
- Camgöz, M. (2010). 19.yy Osmanlı İstanbulunda zahire fiyatları ve tedarik bölgeleri. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Cezar, Y. (1978). Osmanlı Devletinin mali kurumlarından Zahire Hazinesi ve 1795 tarihli nizamnamesi. *Toplum ve Bilim*, Bahar.
- Cipolla, C. M.(2002). *Zaman makinesi: saat ve toplum 1300-1700*. (Çev. Tülin Altınova). İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Çakar, E. (2002). Kanuni Sultan Süleyman Kanun-namesine göre 1522 yılında Osmanlı imparatorluğunun idari taksimatı. *Fırat üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C.12,S.1.

- Çiftçi, C. (2004). Osmanlı Döneminde İstanbul'un iâşesinde Bursa'nın rolü. *Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*.
- Demirtaş, M. (2008). *Osmanlıda Fırıncılık 17. yüzyıl*. İstanbul: Kitap Yayınevi,
- Ekin, Ü. (2016). 17. Yüzyılın son çeyreğinde Rodosçuk'ta tüketilen gıda maddeleri ve fiyatları. Uluslararası Tekirdağ Tarihi Sempozyumu Bildirileri, İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Ekin,Ü. (-) 17. yüzyılın son çeyreğinde Rodosçuk gümrüğü. Erişim Tarihi: 03.08.2016, http://www.osmanliarastirmalari.org/docs/Ozet_Kitabi.pdf
- Emecen, F. (1988). 16. asrın ikinci yarısında İstanbul ve Sarayın iâşesi için Batı Anadolu'dan yapılan sevkiyat. *Tarih boyunca İstanbul semineri*: 29 Mayıs-1 Haziran.
- Ergin, O. N. (1995). *Mecelle-i Umur-ı Belediye 1883-1961*. İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı, 2.
- Eyice, S. (2006). *Tarih Boyunca İstanbul*, İstanbul : Etkileşim Yayınları,
- Faroqhi, S. (1980). İstanbul'un İâşesi ve Tekirdağ Rodosçuk Limanı. *ODTÜ Gelişme Dergisi İktisat Tarihi Özel Sayısı*.
- Genç, M. (2000). *Osmanlı İmparatorluğunda Devlet ve Ekonomi*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Gökbilgin, M. T. (1977). *Osmanlı Müesseseleri Teşkilatı ve Medeniyeti Tarihine Genel Bakış,1981*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi.
- Göney, S. (1995). *Şehir coğrafyası*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayını Coğrafya Bölümü, 1.
- Güçer, L. (1952). XVI. yüzyıl sonlarında Osmanlı İmparatorluğu dahilinde hububat ticaretinin tabii olduğu kayıtlar. *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*,13, 79-98.
- Güçer, L. (1964). *XVI-XVII. asırlarda Osmanlı İmparatorluğu'nda Hububat Meselesi ve Hububattan Alınan Vergiler*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi.
- Güran, T. (1988). İstanbul'un iâşesinde devletin rolü (1793-1839), *İstanbul Üniversitesi Fakültesi Dergisi*,50.Yıl Armağanı, 44 (1-4),1986,İstanbul:Acar Matbaacılık.
- Güran, T. (1998). *19. yüzyıl Osmanlı tarımı üzerine araştırmalar*. İstanbul : Eren Yayıncılık,
- İnalcık, H. & Quataert, D. (2004). *Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi Cilt: II: 1600-1914*. (Çev. Ayşe Berktaş, Süphan Andıç, Serdar Alper) İstanbul: Eren Yayıncılık.
- İnalcık, H. (1984). *İâşe- Osmanlı Dönemi, Düünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, Kültür Bakanlığı, Ankara.
- Karlıkaya, G. (2001). 1829-1914 Yılları Arasında Edirne'de Görülen Salgın Hastalıklar ve Sağlık Hizmetleri. *Trakya Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi*,18(2).
- Kritovulos, (1967). *İstanbul'un fethi Tarih-i Sultan Mehmed Han-ı Sani, Haz. Muzaffer Gökman*. İstanbul: Akşam Kitap Kulübü.
- Kütükoğlu, M.S. (-). Narh, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*.
- Mantran, R. (1986). *17. Yüzyılın İkinci Yarısında İstanbul : Kurumsal, İktisadi,Toplumsal Tarih Denemesi, 1917-1999(Cilt:1)*. (çev. Mehmet Ali Kılıçbay, Enver Özcan). Ankara: V Yayınları.

- Mantran, R. (2001). *İstanbul Tarihi 1917-1999*. (Çev. Teoman Tunçdoğan). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Necipoglu, N. (1994). İaşe- Bizans Dönemi. *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, Ankara: Kültür Bakanlığı.
- Ortaylı, İ. (2001). *Kadı (Osmanlı'da Kadı)*. DİA, Cilt 24, İstanbul: Türk Diyanet Vakfı.
- Öztel, M. (2013). İstanbul Piyasasında Halkın Temel Tüketim Maddelerinden Ette Fiyat İstikrarı Sorunu. *Turkish Studies*, 8 (6) İlkbahar.
- Sakaoğlu, N. (1994). İhtisab. *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi Cilt:4*. İstanbul.
- Tabakoğlu, A. (2005). *Türk iktisat tarihi*. İstanbul: Dergah Yayınları.
- Tabakoğlu, A. (2003). *İslam iktisadına giriş*. İstanbul: Dergah Yayınları.
- Tabakoğlu, A. (2014) Osmanlı Döneminde İstanbul'un İaşesi. Osmanlı İstanbulu Sempozyumu, Erişim Tarihi: 27.06.2016, <http://osmanliistanbulu.org/tr/images/osmanliistanbulu-2/02>
- Tabakoğlu, A. (2013) Osmanlı Klasik Döneminde İstanbul'da Dış Ticaret. Erişim Tarihi: 27.06.2016, http://osmanliistanbulu.org/tr/images/osmanliistanbulu-1/17_ahmet-tabakoglu.pdf
- Tabakoğlu, A. (1987). Osmanlı Ekonomisinde Fiyat Denetimi. *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*,43.
- Uzun, A. (2005). Osmanlı Devletinde Şehir Ekonomisi ve İaşe. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*. 3 (6).
- Wolfgang M.-W.(1998). *Bizans'tan Osmanlı'ya İstanbul limanı*. (Çev. Erol Özbek, yay. haz. Ayşe Berktaş). İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı.
- Yerasimos, M. (2011). *Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nde yemek kültürü: yorumlar ve sistematik dizin*. İstanbul: Kitap Yayınevi.